

ΑΓΟΡΑ

Fagblad for Klassisk Arkæologi og Klassisk Filologi

Generelt

Om de klassiske sprogfag på observationslisten2
Fagudvalget for klassisk filologi, græsk, latin og oldtidskundskab

Handel med antikke græske vaser og museums etik5
af Peter Jensen

Rovudgravning i antikke grave i Apulien 12
af Jakob Søndergård Pedersen

Det ukendte »Apollon hoplites« tempel. 18
af Konstantin Kitsais-Jørgensen

Hvor myto-logisk! Forslag til mytelæsninger 3: Mødet med det guddommelige.....22
af Chresteria Jakobsen

Tre artikler.....26
af Giuseppe Torresin

Sokratisk ego26

Eksisterer “den antikke visdom”?28

Johann Jakob Bachofens rejse til Grækenland. 31

Profiler

Asger Ousager34

Opslag om hus til leje på græsk ø36

AGOPA - Klassisk Arkæologi og Afd. for Klassisk Filologi, Aarhus Universitet.

Red.: Klassisk Filologi, Nordre Ringgade, bygning 415, 8000 Århus C.

Tlf.: 89426406

E-mail: agora@hum.au.dk

Redaktion: Jesper Jensen - klajj@hum.au.dk, Anne Chresteria Jakobsen - Chresteria@Chresteria.dk, Anne Mette B. Hansen - NIBH@mail.tele.dk, Rasmus Gottschalck - oldrg@hum.au.dk, Giuseppe Torresin - Torresin@oncable.dk, Thomas Hverring (Redaktør) - th2v@hotmail.com, Erik Kristensen - homera@image.dk, Søren Sørensen - 5347190m001@stofanet.dk, Louise Mejer - louise@mejer.org, Konstantin Kitsais-Jørgensen - kitsais@hotmail.com.

Tryk: Det Humanistiske Fakultets Trykkeri

ISSN 0106-2913

Redaktionelt Forord

Velkommen til et forårsnummer af AΓOPA.

Vi indleder nummeret med et åbent brev, der er blevet sendt til dekanatet for det Humanistiske Fakultet.

Derefter følger to artikler, som hver for sig undersøger handel med antikviteter. Begge artikler tager deres udgangspunkt i handlen med Apuliske vaser. Peter Jensens artikel *Handel med antikke græske vaser og museums etik* beskæftiger sig med de internationale regler for omgang med antikviteter, mens artiklen *Rovudgravning i antikke grave i Apulien* af Jakob Søndergård Pedersen behandler de lokales forhold og metoder til deres antikke arv.

Vi bringer også et oversat og kommenteret interview med arkæologen M. P. Intzesiloglou om et nyt tempel i Thessalien af Konstantin Kitsais-Jørgensen.

Naturligvis har vi også et nyt afsnit af Chresteria Jakobsens forslag til mytelæsning, der denne gang drejer sig om mødet med det guddommelige. Dette møde kan synes meget vanskeligt for det moderne menneske, hvis det ikke sætter sig ud over opfattelsen af den antikke verden som en overtroisk verden.

Giuseppe Torresin har heller ikke skuffet os denne gang, da vi trykker ikke mindre end tre af hans artikler. Dertil skal i øvrigt lige undskyldes for en fortalelse sidste gang, hvor det blev sagt, at den fremragende artikelserie »Mythos og Logos« forsatte, hvilket den ikke gør, da den blev afsluttet i nummer 4-03 af AΓOPA.

Sidst men ikke mindst bringer vi en profil af Asger Ousager, der forsker som adjunkt med støtte af Statens Humanistiske Forskningsråd. Området er platonisme og nyplatonisme, og i særdeleshed Plotin.

Vi bringer også en lille reklame bagerst i AΓOPA til dem, der trænger til lidt sol.

AΓOPA byder velkommen til Louise Mejer og Konstantin Kitsais-Jørgensen, begge arkæologer. Vi håber på godt og langt samarbejde.

AΓOPA ønsker alle et godt forår og en god sommer til vi ses igen til efteråret.

Redaktionen

Generelt

Da Det Humanistiske Fakultet på Aarhus Universitet for nylig offentliggjorde, at de tre fag, klassisk filologi, græsk og latin, var sat på fakultetets observationsliste, valgte de studerende i disse fag at skrive et brev til dekanatet om deres gode erfaringer med de klassiske sprogstudier i Århus. Ved at trykke brevet i AGORA vil vi studerende hermed gerne over for en større læserskare understrege vores fulde tilfredshed med afdelingen for de klassiske sprog her i Århus og beklagelse over at være under fakultetets observation, som efter vores mening ikke er helt rimelig. Brevet er sendt d. 13.04.2004.

OM DE KLASSISKE SPROGFAG PÅ OBSERVATIONSLISTEN

- en skrivelse fra de studerende i klassisk filologi, græsk, latin og oldtidskundskab

Det blev d. 10.03.04 meddelt på Det Humanistiske Fakultets nyhedsside, at de tre klassiske fag, græsk, latin og klassisk filologi, sammen med faget russisk var kommet på fakultetets såkaldte observationsliste. Begrundelsen var, at disse fag havde en lille STÅ-produktion og desuden for de klassiske fags vedkommende, at de ikke i tilstrækkelig grad indgik i samarbejde med beslægtede fag, eksempelvis teologi. Det er i hvert fald sådan, man umiddelbart må forstå beskrivelsen på nyhedssiden. På nuværende tidspunkt, hvor der er forholdsvis få studerende i de klassiske sprogfag, er det heller ikke hverken overraskende eller urimeligt, at man bringer disse fags fremtid på Aarhus Universitet til debat. Men det er alligevel meget bedrøveligt for os, der med stor glæde studerer disse fag og gennem de sidste år har oplevet en blomstrende, lærerig og meget kompetencegivende afdeling for klassiske sprog - og mere initiativrig end nogensinde. Vi har derfor i det følgende forsøgt at uddybe dette gode indtryk med håb om, at denne lille skrivelse på en eller anden måde vil blive taget i betragtning i den kommende tids debat om vores fags fremtid på Aarhus Universitet

STÅ-produktionen

Der befinder sig i øjeblikket 68 studerende indskrevet på de fire klassiske fag. Dette er ikke mange, men adskiller sig tilsyneladende ikke meget fra mange andre afdelinger på Det humanistiske fakultet. Her kan eksempelvis nævnes Brasiliansk/Portugisisk med 67 studerende, Japansk med 70 studerende, Klassisk Arkæologi med 76 studerende. De klassiske sprogfag og oldtidskundskab oplevede ifølge STÅ V2004 en samlet ståproduktion på 12.50, hvilket er mere end de her nævnte samt flere andre fag på Det Humanistiske Fakultet.

Det forholdsvis lave optag af studerende på vores fag de sidste år skal sandsynligvis ses i lyset af den længe ventede gymnasiereform, der i nogle år har afholdt studerende fra at vælge fag, hvis fremtid i gymnasiet var uklar. Men den nye gymnasiereform har som bekendt fastholdt de klassiske fag som obligatoriske led i gymnasiet for alle elever. Således er latin en obligatorisk del af faget *almen sprogforståelse*, som alle gymnasieelever skal have, og faget må kun varetages af en lærer uddannet i latin. *Oldtidskundskab* er fastholdt som obligatorisk fag i hele 2. g. for alle elever. Både *latin* og *græsk* er desuden fastholdt som valgfag, der begge kan vælges i op til to et halvt år, dvs. et halvt år længere end tidligere. Desuden vil elementer af alle tre fag sandsynligvis indgå i faget *almen studieforberedelse*. Der er altså stadig brug for kandidater i de klassiske fag, hvilket forhåbentligt vil betyde et større optag i de følgende år, end det har været tilfældet i de foregående år. Dette bekræftes også af den store interesse for de klassiske fag ved Åbent hus-arrangementet afholdt d. 25.02.04 hvor hen ved 40 gymnasieelever besøgte instituttet. Det skal også nævnes, at trods den forholdsvis høje arbejdsløshed blandt nyuddannede akademikere i disse år, findes stort set ingen arbejdsløshed blandt akademikere uddannet i de klassiske sprogfag og oldtidskundskab.

Samarbejde med andre fag

Vores afdeling indgår på nuværende tidspunkt i et samarbejde med en række andre afdelinger og institutter. Gennem mange år har alle studerende i de klassiske sprogfag modtaget undervisning og gået til obligatorisk eksamen i klassisk arkæologi, medens studerende i klassisk arkæologi har modtaget undervisning og gået til obligatorisk eksamen i latin og græsk. Dette samarbejde fortsætter fint. Desuden udgiver de to institutter i fællesskab AGORA Fagblad for Klassisk Arkæologi og Klassisk Filologi, der udkommer to gange i hvert semester og har et oplag på ca. 500 eksemplarer og hen ved 200 abonnenter i fem lande. Såvel samarbejdet som de to institutters naboskab har altid bidraget til et godt studiemiljø blandt de studerende.

Afdelingen er fra de studerendes synsvinkel godt integreret på det nye sproginstitut, hvor mange lærerige og kompetencegivende fælles initiativer allerede har fundet sted. Her kan nævnes fælles sprog dage, fælles foredragsrækker og temadage samt fælles arrangementer af mere social karakter. Det er de studerendes klare indtryk, at de klassiske sprogfag og oldtidskundskab i fremtiden vil kunne indgå i mange former for samarbejde med deres moderne sproglige og kulturelle arvtagere, et samarbejde som de studerende glæder sig meget til. Det skulle også være afdelingen til stor glæde at indgå i et tættere og gerne mere formelt samarbejde med Det Teologiske Fakultet. Lektor i religionsvidenskab Lars Albinus har for nylig varetaget undervisningen i græsk religion for adskillige af vores studerende, og lignende former for samarbejde er yderst velkomne. Tidligere har ansatte eller studerende i de klassiske sprog bidraget til undervisningen i græsk og latin på teologi. Når dette i øjeblikket ikke er tilfældet, skyldes det, så vidt vi er orienteret, at teologerne har ønsket selv at varetage undervisningen i græsk og latin, men det er de studerendes klare indtryk, at alle her på stedet naturligvis er interesseret i at høre om, hvorledes et nærmere samarbejde med teologi kunne komme i stand. Vores undervisere har i de foregående semestre i øvrigt undervist på henholdsvis filosofi og litteraturhistorie her i Århus. Derudover har én undervist i Odense, én i København.

Undervisning, faglige og sociale initiativer

De studerende vil også gerne udtrykke deres tilfredshed med stedets store undervisningsudbud på stort set alle faglige niveauer og inden for mange af fagets discipliner og med det inspirerende og akademiske miljø, der nu findes her. Det skal nævnes, at stedet for nylig har fået en ny forskningsprofessor, en ny forskningsadjunkt og en ph.d-stipendiat, der alle bidrager til et højt akademisk niveau og i øvrigt må være uden omkostninger for fakultetet, da de alle er finansieret fra andet sted. Stedet har i de sidste år fostret adskillige ph.d-stipendiater, hvoraf én i øjeblikket er ansat på Royal Holloway i London, og naturligvis en del gymnasielærere.

Stedet har også dannet ramme om flere større arrangementer i de sidste år. I 2001 afholdtes en international kongres om *Sokrates* arrangeret af en af instituttets lektorer. Som forløber for denne kongres afholdtes et dansk seminar om *Sokrates* arrangeret af de studerende med foredragsholdere og tilhørere fra hele landet. I 2002 afholdtes seminaret *Klassisk filologi i Danmark*, der samlede næsten 150 tilhørere fra mange forskellige fag. Disse og lignende arrangementer, som afdelingen har været ramme for, har skabt et gensidigt godt og tættere forhold mellem studerende og undervisere på de tre klassiske institutter i Århus, Odense og København. De studerende har desuden haft stor nytte af de mange både danske og ikke mindst udenlandske gæsteforelæsninger, der i de sidste år ofte har fundet sted på afdelingen.

Til den internationale karakter bidrager også Danmarks eneste internationale klassisk filologiske tidsskrift *Classica et Mediaevalia*, der har til huse og redigeres på afdelingen og som er en oplagt mulighed for danske og udenlandske antikforskere, der ønsker at publicere artikler med en international læserskare. I redaktionen sidder danske antikforskere fra både Århus, Odense og København.

Der har gennem de sidste år været et voksende samarbejde både om faglige og sociale aktiviteter mellem studerende og underviserne på stedet, hvilket har været til stor nytte og glæde for de studerende. Der planlægges eksempelvis i øjeblikket en studietur til Syditalien og Sicilien, der er et frugtbart samarbejde mellem undervisere og de studerende, der har benyttet sig af stedets udvekslingsaftaler til Italien. Også studerende fra klassisk arkæologi og fra andre klassiske institutter i landet har vist interesse for og ønske om deltagelse i denne studietur, der vil blive den tredje, som afdelingen arrangerer inden for de sidste seks år. Herudover samles alle på afdelingen jævnligt til institutseminarer, hvor ansatte og studerende skiftevis holder foredrag, og til en fælles ugentlig kaffetime i afdelingens opholdsstue. Dette og lignende har bidraget til et ualmindeligt godt fagligt og socialt miljø, der flere gange blandt de studerende på andre humanistiske studier er blevet fremhævet som et mønster-studiemiljø. Det er desuden vores erfaring, at det gode miljø fastholder mange studerende på stedet, så at et større frafald dermed undgås.

De studerende vil også gerne udtrykke deres fulde tilfredshed med administrationen, som den nu forløber på stedet, både eksternt med de andre afdelinger og institutter og internt hos os selv. Vi er meget glade for, at det er en klassisk filolog, der er afdelingsleder for Afdeling for klassisk og romansk, og for den klassiske afdelings meget aktive og velfungerende studievejledning, der indgår i et tæt samarbejde med underviserkollegiet og stort set altid står til rådighed for de studerende. Studienævnet arbejder i øjeblikket på de nye studieordninger i gymnasiefagene latin, græsk og oldtidskundskab, og forskellige grupper under instituttet arbejder for tiden med en studieordning i nygræsk og med en efteruddannelse i oldtidskundskab på internettet.

På baggrund af alt dette – og mere kunne tilføjes – vil et samlet fagudvalg for fagene klassisk filologi, latin, græsk og oldtidskundskab gerne udtrykke fuld tilfredshed med afdelingen såvel fagligt som administrativt og stor glæde ved dagligt at kunne færdes i et inspirerende, lærerigt og dynamisk miljø, der vanskeligt ville kunne findes i samme grad andetsteds på Det Humanistiske Fakultet. Det er samtlige studerendes indtryk, at vores fag gennem de sidste år har oplevet en markant fremgang både hvad angår samarbejde og initiativer med andre fag og hvad angår faglige og sociale tiltag internt på afdelingen mellem undervisere og studerende, således at stedet – i hvert fald fra de studerendes synsvinkel - i dag både er godt integreret på det nye sproginstitut og har fortsat samarbejdet med de beslægtede klassiske fag. Vi vil meget gerne høre mere om, hvordan fakultetet mere nøjagtigt ønsker, at vi skal samarbejde med andre fag, eksempelvis teologi, og vi vil i så fald bestræbe os på at gøre vores allerbedste. Vi vil også meget gerne mødes til en fredelig samtale med dekanatet for at få lidt mere at vide om vores fags situation og fremtid og for at høre, hvorledes vi kan forbedre os yderligere.

Med venlig hilsen

Fagudvalget for klassisk filologi, græsk, latin og oldtidskundskab

HANDEL MED ANTIKKE GRÆSKE VASER OG MUSEUMS ETIK

af Peter Jensen

Indledning

I 1997 udkom journalisten Peter Watsons bog *Sotheby's: Inside Story*. Forfatterens formål var at undersøge, hvorledes auktionshuset Sotheby's var involveret i ulovlig handel med antikviteter. Bogen skabte oprør i kunstverdenen, da indholdet afslørede, at adskillige højtplacerede medarbejdere hos Sotheby's var direkte eller indirekte involveret i handel med ulovligt udførte genstande fra Cambodja, Indien og Italien. Watson løftede for første gang sløret for, hvordan der blev opereret inden for kunsthåndlen og hvilke metoder, der blev brugt til at forsyne og stimulere det internationale marked.

Peter Watsons bog var ikke unik i den forstand, at den afslørede, at langt størsteparten af genstande, som strømmede til kunstmarkedet, var skaffet gennem ulovlige og uofficielle rovudgravninger. Men bogen hjalp med at sætte fokus på problemet, som ikke blot ligger i, at der bliver foretaget rovudgravninger, men også i at auktionshuse, museer og private samlere er villige til at købe og samle på disse ulovlige genstande.

Denne artikels formål er at undersøge handlen med antikke genstande med særlig fokus på de syditaliske vaser. Denne analyse tager sit udgangspunkt i de såkaldte apuliske rødfigursvaser, der er afgrænset af to væsentlige faktorer. Den første er, at de kun blev produceret i det lille område Puglia, som var antikkens Apulien. Den anden faktor er, at vaserne, som blev produceret i de græske kolonier i dette område, ikke blev eksporteret til egne udenfor Apulien. Man kan derfor konkludere, at en apulisk vase, der dukker op på kunstmarkedet, oprindeligt er produceret i Apulien.¹

De apuliske vaser

Interessen for græske vaser blev for alvor cementeret i forbindelse med tyskeren J. J. Winckelmann, der i sidste halvdel af det 18. århundrede, som den første, begyndte at sammenligne motiverne på de græske antikke vaser med renæssancemalerier. Denne sammenligning skabte basis for at vurdere vaserne som kunstværker, og efterfølgende steg handlen og samlerlysten markant.² En ny epoke begyndte omkring 1825, da gravpladserne i Vulci blev opdaget.³ De rummede et hidtil ukendt antal genstande, heriblandt talrige importerede græske vaser fra arkaisk og klassisk tid.⁴ I 1829 var over 3.000 vaser blevet fundet i de etruskiske grave og af disse stammede langt de fleste fra Athen/Attika. Disse fund skabte en samlermani, da de hidtidige fund af antikke vaser i Italien havde begrænset sig til syditaliske og sen-attiske rødfigursvaser. Derfor gjorde de nye fund det muligt at udbygge og forbedre ens vase-samling.⁵

Fundene i Vulci skabte hermed en voldsom stigning i handlen med græske vaser. Den øgede opmærksomhed gjorde sig derimod ikke gældende for de apuliske vaser, der havde været samlet siden det 18. århundrede. Disse var oprindeligt blevet værdsat på grund af deres mytologiske og teatraliske fremstillinger, men efter fundene i de etruskiske grave, blev de apuliske vaser mindre attraktive.

Oprindelsen af apuliske rødfigursvaser

Produktionen af apuliske rødfigursvarer startede omkring 430 f.Kr. i den antikke græske koloni Taras. De blev produceret i stort antal igennem det 4. årh. f.Kr. i lokale italiske værksteder. I modsætning til den kendte attiske vare, som blev distribueret til hele den antikke verden, havde den apuliske kun en begrænset distribution og findes næsten udelukkende i Italien. Apuliske vaser forekommer primært i forbindelse med gravgods, hvilket bekræftes af faktiske fund og de plyndrede grave overalt i Puglia.⁶

Handlen med apuliske rødfigursvaser

På baggrund af A. D. Trendall og A. Cambitoglous værker omkring apuliske rødfigursvaser⁷ har det været muligt at tegne et billede, ikke blot af korpuset af vaser, men også deres proveniens og herigennem distributionen af vaserne.

Trendall og Cambitoglou skrev deres værker over to perioder. Det første katalog omhandler alle kendte apuliske vaser indtil 1979, og samlet opregner de to forskere antallet af vaser til 9.347 apuliske rødfigursvaser. Efterfølgende udkom flere supplementkataloger til de oprindelige værker, og gennem perioden 1980 til 1992 optegnes 4.284 nye vaser, hvilket giver et samlet korpus på 13.631 vaser. Af disse var 31% kommet på markedet i de tretten år efter hovedværket i 1979, nemlig i perioden 1980-92. Et vigtigt faktum i dette regnestykke er, at Trendall og Cambitoglou kun inkluderede vaser i deres supplements-bind, som hidtil havde været ukendte for dem. De noterede altså ikke ældre vaser, som var blevet handlet eller flyttet i deres supplerende kataloger.⁸

Forespørgslen fra samlerne på apuliske rødfigursvaser blev markant sidst i 1960'erne og først i 1970'erne, som følge af det øgede antal vaser, der sås på markedet. Årsagerne til denne bølge af apuliske vaser på markedet skal findes i opdagelsen af en ny kilde til artefakter, eftersom de etruskiske gravpladser, som havde frembragt de mange attiske vaser stort set var tømt for fund efter næsten 150 års plyndringer.⁹

Trendall og Cambitoglou undersøgte desuden vaserne for proveniens og kontekst, men kun ved få af de 13.631 vaser var det muligt at få en indikation af dette. Faktisk var der ingen spor af proveniens ved 88,4% af vaserne, og kun 5,5% stammede fra arkæologiske udgravninger. Hertil kommer 4,7%, hvis fundsted kun er generelt bekendt og endelig 1,4 %, hvis fundsted er kendt, men hvor de er udgravet uden arkæologisk metode og teknik.¹⁰ Sammenlagt betyder disse tal at 94,5% af alle kendte apuliske vaser er udgravet uden hensyntagen til arkæologisk metode og praksis. Med andre ord stammer næsten alle apuliske vaser fra rovudgravninger.¹¹

R. Elia har draget nytte af Trendall og Cambitoglous værker til at undersøge antallet af plyndrede gravsteder. Gennem professionelle og autoriserede udgravninger var det muligt at bestemme, at der skulle udgraves i gennemsnit ni grave for at finde én vase. På baggrund af dette beregnede Elia, at de 94,5% vaser uden proveniens sandsynligvis stammede fra mere end 100.000 røvede grave.¹² Disse tal indikerer, at udokumenterede apuliske vaser siden 1970'erne var strømmet ind på det internationale kunstmarked. Kilden til disse vaser kan kun være nyligt plyndrede arkæologiske områder, eftersom Italien har forbudt eksporten af arkæologiske genstande erhvervet eller fundet efter 1902.¹³ Antallet af nye vaser på markedet, i løbet af de sidste 30 år, tyder på en omfattende og til dels organiseret rovgravning.¹⁴ Watsons bog omkring auktionshuset Sotheby's giver et afslørende indblik i, hvordan denne handel er organiseret. Watsons undersøgelser afslørede, at genstandene blev smuglet ud af Italien via mellemlandere, som købte genstandene fra de lokale

gravrøvere. I Watsons tilfælde drejede det sig om en italiensk mellemhandler, der smuglede store mængder af antikviteter til Schweiz, hvor det er helt lovligt at importere og eksportere antikviteter uden nogen form for dokumentation. Fra Schweiz blev genstandene solgt videre til samlere og auktionshuse og var gennem Schweizisk lovgivning blevet »hvidvasket«. ¹⁵ Endvidere viste Watsons bog, at auktionshuset Sotheby's aktivt deltog i denne handel med ulovlige genstande, velvidende at de stammede fra rovgravninger. Sotheby's forsvarede sig med, at de var blevet købt lovligt i Schweiz, og forsøgte derved at unddrage sig ethvert form for ansvar. Denne argumentation falder til jorden, hvis der på baggrund af Trendall og Cambitoglous data laves en undersøgelse af Sotheby's salgskataloger. Elia undersøgte 250 auktioner afholdt af Sotheby's mellem 1960 og 1997. Det fremgik, at omkring 6.000 syditaliske vaser var solgt gennem auktioner, og af dem var 1.881 apuliske vaser. Af disse havde ingen vaser proveniens. Samtlige apuliske vaser solgt af Sotheby's over en 37 årig periode stammede derfor fra ulovlige rovudgravninger eller var resultatet af ulovlig eksport ud af Italien. ¹⁶

Auktionshusenes svar på anklager vedrørende antikviteter uden proveniens har traditionelt været, at langt størsteparten af disse artefakter stammer fra mindre private samlinger, fra gamle loftskamre eller tilfældige fund. ¹⁷ Sammenholdes disse argumenter med ovenstående er det tydeligt, at auktionshusenes forklaring ikke kan være gyldig. Watsons afsløringer af auktionshuset Sotheby's kraftige involvering i handlen med ulovlige antikviteter, herunder apuliske vaser, er dybt foruroligende for fagfolk. For arkæologer udgør de åbenlyst omfattende og systematiske rovudgravninger en enorm arkæologisk krise, eftersom det bogstavelig talt fjerner enhver mulighed for yderligere forskning af italisk antikhistorie. Dette skyldes, ud over selve de røvede genstande, også den måde hvorpå de blev udgravet. Ifølge Watsons afsløringer foregik det med tungt maskineri, som f.eks. rendegravere og andet maskineri. Det overskydende arkæologiske materiale, der for de italienske gravrøvere, kaldet tombaroli, ikke repræsenterer nogen monetær værdi, efterlades dermed fuldstændig ødelagt. ¹⁸

Som antydnet ovenfor, indtager Sotheby's en central rolle på selve kunstmarkedet. Geografisk set dominerer Storbritannien og USA selve markedet og er dermed ansvarlige for 59% af det internationale marked i apuliske vaser. Derimod dominerer syv lande selve samlingen af apuliske rødfigursvaser: Italien, Amerika, Storbritannien, Tyskland, Frankrig, Schweiz og Australien. ¹⁹ Selve samlingen af vaserne fordeler sig dernæst på museer og private samlere.

Museums etik

Internationale konventioner

Velfunderede museer opretholder et antal etiske kodekser og retningslinier, der er udarbejdet enten af nationale eller internationale organer. Igennem årene er de forskellige etiske kodekser blevet udviklet og revideret i takt med, at museerne også har udviklet sig både politisk såvel som prioritetsmæssigt.

I 1970 blev den første store internationale konvention fremlagt af UNESCO ²⁰ og benævnt "*Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export, and Transfer of Ownership of Cultural Property*". Forløberen for denne konvention var "*Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*" fra 1954. UNESCOs konvention blev skabt på baggrund af den øgede fokus omkring rovudgravninger, og formålet

med konventionen var at skabe et internationalt netværk. Dette skulle give de enkelte regeringer muligheder for at kunne bekæmpe den øgede handel med ulovlige kulturelle objekter, som rækker fra antikke græsk-romerske genstande over kunstobjekter til geologiske genstande. Konventionens største svaghed er dens funktion som et diplomatisk redskab i stedet for et retsligt, hvilket besværliggør håndhævelsen af konventionens kodeks. Ud af de 91 lande, der har ratificeret konventionen, er USA og Frankrig de mest markante med henblik på størrelsen af nationale kunstmarkeder. I skarp modsætning til dette, har Storbritannien valgt at undlade en ratificering af UNESCOs konvention af 1970.²¹

I 1995 fremlagde UNIDROIT ²² *“The Convention on Stolen and Illegally Exported Cultural Objects”*. Formålet med denne konvention var at skabe en international retslig struktur, som kompenserede for UNESCO-konventionens mangler. Et vigtigt element i denne forbindelse er, at det ikke længere skal være muligt at kunne købe genstande i god tro, og derefter være fritstillet for krav om tilbagelevering i tilfældet af, at genstanden viser sig at være ulovligt udgravet eller ulovligt eksporteret. Som erstatning for en eventuelt tilbageleveret genstand købt i god tro, vil køberen modtage kompensation. Netop denne del af konventionen menes at være banebrydende, idet den fremmer et ærligt og åbent marked samtidig med, at den tilskynder køberne til at undersøge omstændighederne omkring fundet af den tilbudte vare samt dens historie.²³

I tillæg til ovennævnte internationale konventioner findes også internationale og nationale museums-organisationer.²⁴ Disse har i tillæg til eventuelle internationale konventioner deres interne professionelle etiske kodekser.²⁵ Disse kodekser giver generelle retningslinier for, hvordan det enkelte museum og den enkelte kurator bør forholde sig ved nyerhvervelser. Disse retningslinier er altid åbne for fortolkning. En sådan fortolkning rummer ofte, at den ansvarlige for erhvervelsen skal være tilfreds med genstandens historie, proveniens samt, at dette er i overensstemmelse med landenes love.

Nyerhvervelser

Anskaffelsen af nye objekter til museernes samlinger kan enten være aktive eller passive. En passiv erhvervelse er, når museet får nyt materiale i form af donationer. En aktiv anskaffelse stammer derimod fra enten køb eller feltarbejde. En nyerhvervelse skal i alle tilfælde ske i overensstemmelse med det enkelte museums etiske kodeks, samt eventuelle nationale eller internationale organisationers kodekser, som museet er medlem af. Mulige grunde til, at museer kan afslå nyerhvervelser er f.eks. utilfredsstillende dokumentation vedrørende artefaktet eller mistanke om ulovlig eksport. Det er desværre sjældent nemt at afgøre om museet bør anskaffe sig en tilbudt genstand eller ej. Museernes nyerhvervelsespolicer indeholder altid visse fleksible områder, således at den enkelte kurator har mulighed for råderum til at udnytte sin erfaring og personlige vurdering i de vanskelige sager. Spørgsmålet er, om museet bør tilsidesætte etiske kodekser for at anskaffe sig et sjældent objekt uden proveniens, der ellers ville forsvinde i en privat samling. Flere museer benytter sig af en sådan argumentation og underbygger det med, at hvis de ikke i undtagelsestilfælde ser bort fra etiske kodekser, mister de muligvis en vigtig og sjælden genstand for både offentligheden og forskningen.

Problemet ligger i, at museet kan anklages for at have fremmet ulovlige rovudgravninger ved et sådant køb. Endvidere kan museet beskyldes for kun at erhverve sig kostbare genstande udelukkende med henblik på at tiltrække besøgende.²⁶

Et markant problem med etiske kodekser er, at de ikke giver klare retningslinier og procedurer for, hvordan et museum bør undersøge herkomsten på en mulig nyanskaffelse. C. Renfrew har argumenteret for, at mange museer foretrækker den svagest mulige fortolkning af det etiske kodeks, og at de kun undlader nyere hvervelser, der med sikkerhed kan defineres som ulovlige. Dette har ført til indførelsen af udtrykket *due diligence*, der kan oversættes med passende flid. *Due diligence* er også et krav for, at en person ifølge UNIDOIT-konventionen kan få erstatning for et køb i god tro. Selve udtrykket bruges til at beskrive de tiltag, en enkeltperson eller en institution forventes at foretage sig, når herkomsten af et potentielt køb undersøges. Disse tiltag kan kort formuleres i to spørgsmål:

1. Er genstanden bragt lovligt ind på markedet?
2. Er den oprindelige erhvervelse eller fundet af genstanden ulovlig eller på nogen måde destruktiv?

Disse to fundamentale spørgsmål stiller vigtige krav til museerne, idet de er med til at forebygge den utilsigtede handel med ulovlige antikviteter.²⁷

L. Prott fra UNESCO har arbejdet med de forslag og retningslinier, som udtrykket *due diligence* giver i UNIDROIT-konventionen af 1995. Her argumenteres der for, at områder hvor der er kendskab til aktuelle rovudgravninger i særlig grad bør udsættes for grundige undersøgelser i henhold til retningslinierne fremlagt i *due diligence*-begrebet. Nye genstande fra visse områder kan per definition karakteriseres som ulovlige. Her nævner Prott specifikt apuliske rødfigursvaser. Endvidere argumenteres der for, at en grundlæggende fremgangsmåde i undersøgelsen af artefaktens herkomst bør være, at konsultere internationale registre og databaser over stjålen kunst, som f.eks. *Art Loss Register*. Det er kun effektivt, hvis sagen omhandler allerede kendte genstande, eftersom ulovligt udgravede og eksporterede genstande ikke er registrerede. Museer bør i forbindelse med førnævnte registre og databaser være opmærksomme på, at en genstand ikke har fået et gyldighedsstempel, blot fordi det ikke er nævnt i disse registre.²⁸

Museer køber fra både private samlere, private forhandlere og auktionshuse. Med hensyn til private samlere og forhandlere er det oplagt, at museet bør stille krav om gyldig eksportdokumentation såvel som gyldig proveniens. Det er straks mere problematisk, når museet ønsker at købe gennem auktionshusene, eftersom der ikke er garanti for lovlig herkomst, hvilket blev påvist af Watson i forbindelse med Sotheby's-sagen. Hvis ikke der er en detaljeret proveniens på en genstand, bør museerne behandle det med omtanke, selvom genstanden meget muligt kan være kommet ulovligt på markedet. Museerne lader generelt til at være gode til at undgå arkæologisk materiale uden proveniens, men når sagen drejer sig om kunst, er tendensen desværre en anden.²⁹ Med mindre der er veldokumenterede beviser for genstandens historie, og hvorledes den blev handlet første gang, er det vigtigt, at museer undlader at beskæftige sig med dem. Hvis ikke, risikerer de at genstanden er en forfalskning eller muligvis stjålet eller ulovligt eksporteret. Dermed vil det konstituere et brud på f.eks. ICOM's og MA's etiske kodekser.

Begrebet *due diligence* er en uundværlig procedure i forbindelse med en nyanskaffelse. Hvis ikke museet følger de retningslinier, som begrebet foreskriver, risikerer de eventuelle pinlige fejlkøb. Hvis de ignorerer en manglende proveniens, er de samtidig også indirekte medvirkende

til, at stimulere handlen med ulovlige genstande samt gøre det acceptabelt ikke at påvise gyldig dokumentation for eksport og proveniens. Endelig er tilsidesættelsen af *due diligence* et klart brud på nationale og internationale etiske kodekser, som hvert museum bør og skal opretholde for at bevare sin etiske integritet.³⁰

Arkæologernes rolle

Med til overvejelserne omkring museumsetik hører også en diskussion af, hvordan arkæologer bør forholde sig etisk til ulovlige genstande uden proveniens. Dette skyldes, at arkæologer ofte betræder rollen som kuratorer eller besætter andre stillinger på museer. Derfor er det vigtigt at undersøge, hvorledes arkæologer kan være med til at påvirke markedet for ulovlige genstande.

G. Pastore har opstillet tre tilfælde, hvor arkæologer ufrivilligt risikerer at hjælpe og fremme den ulovlige handel med genstande uden proveniens, hvis arkæologer tilbyder deres ekspertise til kunsthandlere og private samlere. Derved øges markedsværdien af genstandene, eftersom de får en fagmands vurdering. Dette forårsager indirekte en øget handelstendens, hvis arkæologer erhverver antikke kunstobjekter eller genstande på vegne af museer eller universitetssamlinger uden at kræve dokumentation omkring proveniens.

Når arkæologer publicerer eller officielt godkender genstande, der tidligere har manglet proveniens, så disse genstande opnår en ny og gyldig status, eftersom de har været undersøgt af en fagmand. Et eksempel på dette er f.eks. publiceringen af private samlinger.³¹

Endvidere bør det bemærkes, at styrkelsen af den kontekstuelle arkæologi fra 1970'erne og fremefter har ændret arkæologernes forhold til samlere og forhandlere. Arkæologerne afbrød samarbejdet og efterlod samlerne uden videnskabelige forbindelser til den øgede interesse i antikke genstande, som f.eks. apuliske rødfigurvaser. Det efterlod samlerne med begrænset adgang til vejledning omkring antikke genstande og øgede dermed den rent visuelle vurdering af genstandene. Endvidere har det medført, at samlerne tolkede de arkæologiske genstande som kunstgenstande. Denne kløft mellem arkæologer og samlere må anses for meget negativ, da den umuliggør et vigtigt samarbejde i kampen mod ulovlige antikviteter uden proveniens. Desuden ligger problemet i, at visse arkæologer kritiserer private samlere, hvilket har fremmet den opfattelse blandt samlere, at arkæologer ikke værdsætter eller studerer de æstetiske aspekter af antikke genstande. Løsningen ligger i at få begge parter til at respektere hinandens interessesfærer, samt at understrege at arkæologernes higen efter proveniens og kontekst også skal ses som et værktøj til yderligere påskønnelse af antikkens genstande.³²

Afslutningsvis kan det konkluderes, at rovudgravninger og ulovlig handel med antikker er altødelæggende såvel for arkæologisk forskning som for landenes kulturelle historie. Et vigtigt element til forbedringer på dette felt er et øget samarbejde med kunsthandlen og en fundamental forståelse for hinandens arbejde og interesser. Kun derved har vi mulighed for at bevare vores kulturelle fremtid for kommende generationer.

Peter Jensen

Afdeling for Klassisk Arkæologi, AU

rkdek@stofanet.dk

Bibliografi

Brodie, N., J. Doole og C. Renfrew. 2001. *Trade in Illicit Antiquities: the Destruction of the World's Archaeological Heritage*, Cambridge.

Brodie, N., J. Doole og P. Watson. 2000. *Stealing History: The Illicit Trade in Cultural Material*, Cambridge.

Brodie, N. og K. W. Tubb. 2002. *Illicit Antiquities: The Theft of Culture and the Extinction of Archaeology*, London.

Nørskov, V. 2002. *Greek Vases in New Contexts*, Århus.

O'Keefe, P. J. 1997. *Trade in Antiquities: Reducing Destruction and Theft*, London og Paris.

Watson, P. 1997. *Sotheby's Inside Story*, London.

Noter

¹ Brodie, Doole og Watson 2000, 27

² Nørskov 2002, 11

³ Vulci er en etruskisk by i mellem-italien. For nærmere information om Vulci og de antikke grave ved byen se: Hus, A. 1971. *Vulci: etrusque et etrusco-romaine*, Paris

⁴ Nørskov 2002, 58-66

⁵ Nørskov 2002, 60-1

⁶ Brodie, Doole og Renfrew 2001, 145-6

⁷ Trendall og Cambitoglou's værker inkluderer: *The Red-Figured Vases of Apulia, vol. 1-3, First Supplement to the Red-Figured Vases of Apulia, Second Supplement to the Red-Figured Vases of Apulia, part 1-3*

⁸ Brodie, Doole og Renfrew 2001, 146-7

⁹ Brodie, Doole og Renfrew 2001, 146

¹⁰ Brodie, Doole og Renfrew 2001, 147 tabel 18.3

¹¹ Brodie, Doole og Watson 2000, 27; Brodie, Doole og Renfrew 2001, 147

¹² Brodie, Doole og Watson 2000, 27; Brodie, Doole og Renfrew 2001, 151

¹³ Brodie, Doole og Renfrew 2001, 150

¹⁴ Brodie, Doole og Renfrew 2001, 151; Nørskov 2002, 268-9

¹⁵ Watson 1997, 113-126; Brodie, Doole og Watson 2000, 26; Brodie, Doole og Renfrew 2001, 151.

¹⁶ Brodie, Doole og Watson 2000, 26-7

¹⁷ Nørskov 2002, 109; Brodie, Doole og Watson 2000, 26

¹⁸ Brodie, Doole og Watson 2000, 27; Brodie, Doole og Renfrew 2001, 151-2

¹⁹ Brodie, Doole og Watson 2000, 43

²⁰ UNESCO: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

²¹ O'Keefe 1997, 44-5; Brodie og Tubb 2002, 17-20; Nørskov 2002, 104

Brodie, Doole og Watson 2000, 36-40

²² UNIDROIT: The International Institute for the Unification of Private Law

²³ Brodie, Doole og Watson 2000, 40

²⁴ F.eks. International Council of Museums (ICOM) og The UK Museums Association (MA)

²⁵ Brodie, Doole og Watson 2000, 44-5

²⁶ Brodie, Doole og Watson 2000, 45-7

²⁷ Brodie, Doole og Watson 2000, 47-9

²⁸ Brodie, Doole og Watson 2000, 50

²⁹ Brodie, Doole og Watson 2000, 51

³⁰ Brodie, Doole og Watson 2000, 51

³¹ Brodie, Doole og Renfrew 2001, 157

³² Nørskov 2002, 322-3.

ROVUDGRAVNING I ANTIKKE GRAVE I APULIEN

af Jakob Søndergård Pedersen

Indledning

Den gode udgravning er den, hvor arkæologen er grundig i sit arbejde. Hvor han registrerer hvert eneste fund, opmåler hver eneste grav og ikke overlader noget til tilfældighederne. Den dårlige udgravning er den, hvor arkæologen kun registrerer delvist og opmåler upræcist. Fælles for den gode og den dårlige udgravning er imidlertid, at de begge dokumenterer deres metode og fundkontekst, og dermed gør det muligt for andre at sætte de fundne genstande og strukturer ind i en social og historisk sammenhæng. Denne dokumentation er vigtig, da den grav arkæologerne udgraver f.eks. kan ses som et lukket »tidsrum«, og dermed åbner op for et øjebliksbillede af fortiden.

Arkæologen, der udfører en udgravning, god eller dårlig, er altid bedre for et område end rovudgravere. Disse mennesker ødelægger fuldstændig det i forvejen utydelige billede som fortiden har efterladt os, og de gør det kun for en økonomisk gevinst. Hvordan disse »gravrøvere« arbejder, hvad det er de ødelægger, hvilke love de bryder, og hvad der kan gøres for at stoppe dem, vil kort blive undersøgt i denne artikel.

Fokus er på det område af Italien, der hedder Apulien, nærmere bestemt Daunien. Herfra stammer mange af de vaser, der bliver solgt i auktionshuse verden over, som er udgravet ulovligt fra de mange antikke grave.

Apulien i antikken

Apulien ligger i den østligste del af Italien, det vi populært kalder »hælen af støvlen«. I antikken var Apulien opdelt i fire områder: Daunien i nordvest, Messapien i sydøst, og imellem disse lå Peuketien og endelig den græske koloni Tares i syd. Daunien var allerede i det 6.-5. årh. f.Kr. et rigt område. I det 4. årh. f.Kr. og i tiden herefter fandt en stor produktion af vaser sted. Samtidig importeredes store mængder af bemalede vaser fra både de græske kolonier i Syditalien og Sicilien og fra det etruskiske område. Hovedbyerne i Daunien var Arpi, Canosa og Salapia.

Arpi ligger kun få kilometer nord for Foggia og var ifølge de skriftlige kilder Dauniens hovedby. Området med dauniske bebyggelser og grave ved Arpi strækker sig over mange hundrede hektar. Stedet blev forladt i middelalderen, og i dag er der ikke noget at se fra antikken. Arpi er kun blevet berørt af rovudgravere. Canosa, som ligger ved Ofanto-flodens udløb, var i antikken en vigtig handelsby. Den blev kendt i starten af det 19. årh. for stedets mange antikke kammergrave. Ved kysten ligger Salapia, der muligvis har fungeret som Canosas havneby. I årene 1968-70 blev en del af byen udgravet af arkæologer, men lige siden de forlod stedet, har rovudgravere været særdeles aktive.

Det tabte ved rovudgravninger

Arkæologi skal i dag ses i tre hovedfaser:

1. En dataindsamling, som kan foregå ved en udgravning eller et survey.
2. En bearbejdning og klassificering af de indsamlede data.
3. En tolkning af de ordnede data, således at de bl.a. giver et historisk overblik over det udgravede.

De tre faser er totalt afhængige af hinanden, hvis et »korrekt« historisk overblik ønskes. Det virker således som spildt arbejde at foretage en udgravning uden at bearbejde det fundne, imens en tolkning af en genstand uden at kende dens fundkontext meget vel kan give et forkert resultat. I Apulien manglede netop fase et, og en forståelse af genstandene er således særdeles vanskelig. Selvom flere professionelle udgravninger nu bliver foretaget i Apulien, så er det for sent, da rovudgravninger har ødelagt det meste af området.

På en moderne udgravning findes i dag nogle fuldstændig faste procedurer, som skal overholdes. Man graver ikke bare et hul og hiver tingene op af jorden. Der udlægges planer, måles op og nedskrives i løbet af selve udgravningen. Dette gøres, så man ikke kun har de fundne genstande til sidst, men også i hundredevis af registreringer i form af tegninger og planer. Eksempler på sådanne er: profiltegninger, en plan over sammenhængende fund og en kortlægning af udgravningsfelter. Profiltegningerne er vigtige, da de giver en hurtig dateringsrækkefølge. De såkaldte kulturlag kan give et godt billede af en bys udvikling, hvis, som eksemplet er med Troja, flere forskellige faser af byen ligger oven på hinanden. Samtidig kan en profiltegning øge forståelsen af diverse byggefaser eller evt. ødelæggelser i et specifikt hus. En plan over sammenhængende fund er også vigtig i dateringsøjemed, hvilket skyldes at genstande, der er efterladt i jorden samtidig, oftest kan dateres til værende fra samme tid i historien. Hvor profiltegningen kan fortælle om forskellige faser af en by, der ligger ovenpå hinanden, så kan en kortlægning af udgravningsfelter være med til at fortælle om en bys udvikling, hvis den f.eks. har flyttet sig 200 m mod nord. En sådan kortlægning kan ligeledes fortælle om en by i forhold til omegnen, eksempelvis hvor gravpladsen har ligget i forhold til byen. Alle disse planer og tegninger mangler fuldstændigt, når en grav eller et større område udsættes for rovudgravninger.

En vase og dens kontekst¹

Som eksempel har vi en tilfældig vase fra en grav i Daunien. Det er eksempelvis en rødfigurs amfora. Det vil ud fra planer og tegninger være muligt at bestemme vasens funktion og dens rolle for den begravede.

Fra vasens placering kan man se noget om vasens funktion i en kultisk sammenhæng og dermed være med til at fortælle om personen der er begravet i graven. Den kan have været der i en social sammenhæng, evt. i forbindelse med tallerkener, osv. eller det kan have været placeret et bestemt sted i graven pga. en religiøs gestus. Sammenligner man vasen med resten af gravgodset vil man måske være i stand til at sige noget om personens køn, alder og status. Alt efter om det er en mand eller en kvinde, der er begravet, således varierer typen af vaser, der er i graven, f.eks. kunne fund af miniaturevaser tyde på, at det er et barn, der er begravet, mens mængden og kvaliteten af gravgaverne fortæller om personen var rig eller fattig.

Dernæst sammenlignes graven med andre antikke grave i Middelhavsområdet. Denne sammenligning vil kunne fortælle os noget om vasens produktion og om det enkelte områdes kultur og livsstil. Placeringen af vasen i graven, i selve rummet hvor den begravede lå, kunne tyde på at den var produceret i området, hvori graven befinder sig, da dette er tilfældet i andre grave. Ligeledes kunne personens og genstandenes placering i graven fortælle om en generel inspiration fra den græske livsstil og dermed ikke kun en inspiration i kunsten.

Arpi og gravrøverens metoder

Siden 2. Verdenskrig har Nordapulien været udsat for rovudgravninger, og fra 1970'erne er omfanget af rovudgravninger eskaleret, hvor bl.a. nekropolen i Arpi er blevet kraftigt ødelagt.

Som politiets rapporter viser, kommer rovudgraverne fra de små landsbyer i området. Dele af eller i værste fald hele landsbyen er ofte involveret. Til et mindre område kommer rovgraverne fem til seks mand af gangen imens et større område kræver flere mænd. De benytter en såkaldt »spillone«, en lang spids jernstang, til at stikke i jorden. Hvis »spillonen« rammer imod noget, markeres stedet med en plastikdunk. Folkene vender så tilbage til stedet om aftenen for, i ly af mørket, at »udgrave« de markerede steder. De mange »spilloni« og plastikdunke ligger ofte efterladt som bevis på deres aktiviteter. Det er imidlertid kun de genstande, der er i god bevaringstilstand, som tages med. Resten efterlades spredt ud over området og bliver dermed ofte ødelagt. Som tiderne har ændret sig, således har rovudgravernes kynisme også ændret sig til det værre. Før i tiden havde de nemlig så meget respekt for de døde, at de lod tingene under og lige omkring skeletterne være uberørte, men ikke engang dette er længere »helligt«.

To eksempler på rovudgravninger i Arpi er »Medusa-graven« og »Ridder-graven«.² I 1980 fandt gravrøvere en kammergrav med tre rum fra det 3. årh. f.Kr., som senere blev navngivet »Medusa-graven«. De smadrede et af kamrene og tømte det fuldstændig. Senere i 1984 blev indgangen til graven så ødelagt og medusa-hovedet (deraf navnet på graven) og fire søjlekapitæler blev fjernet. Alt det stjålne fra denne grav blev senere fundet af politiet.

I 1982 fandt andre gravrøvere en 4,5x1,5 m stor grav fra det 4. årh. f.Kr., »Ridder-graven«. Da politiet efterfølgende kom til stedet fandt de en fuldstændig tom grav, hvor selv vægmalerierne var blevet fjernet. For at undgå yderligere ødelæggelse blev hele graven flyttet og rekonstrueret på museet i Foggia.

Handel med antikke genstande

Når rovudgraverne skal afsætte deres tyvegods til et andet land, end det, hvor tingen er fundet, opstår problemet for rovudgraveren. Hvordan får han genstanden eller genstandene transporteret på tværs af landegrænser. Tyvene har fundet løsninger på dette problem. En mulighed er at transportere tingene i kølevognslastbiler, da disse sjældent bliver kontrolleret i tolden. En anden mulighed er at slå tingene i små stykker og så transportere dem i personlig bagage f.eks. i sovevogne på tog, da disse også sjældent kontrolleres. Hvis de stjålne vaser stammer fra en lokalitet, hvor der i forvejen findes en moderne produktion af vaser, der ligner de antikke, så bliver de gemt imellem disse ved forsendelser, da det kræver et meget veltrænet øje at kende forskel.³

Før en antik genstand, der er udgravet ulovligt, sættes til salg hos et auktionshus, er det nødvendigt at »hvidvaske« den. Dette gøres ved at lade genstanden passere gennem mange individer, rent handelsmæssigt, og når den så sættes til salg hos auktionshuset, omtales den som en genstand fra en gammel europæisk samling. De lande, hvor de ulovlige genstande ofte kommer til, er USA, England og Schweiz. I USA og England er der nemlig ikke nogen lov om, at de ting, som er fundet i landet, skal afleveres til staten, og samtidig findes der mange auktionshuse i de tre lande. Når der så ingen steder i verden er påbudt ved lov, at en deklaration skal tilknyttes en genstand, sigende at genstanden er skaffet lovligt, får det illegale marked næsten frit spil. Når denne deklaration eller kontekstbeskrivelse ikke ved lov skal følge med, er det meget nemmere at sende forfalskninger på markedet. I dag findes et utal af forfalskninger, som næsten er umulige at skelne fra den ægte vare. Oven i dette gør manglen på kontekst, at tingene mister deres kulturelle værdi, og blot bliver en slags symbol fra antikken.

Der findes mange tilfælde, hvor arkæologer, ganske ufrivilligt, hjælper de professionelle gravrøvere, enten med at få tingene til at stige i værdi eller med at gøre dem »lovlige«. Dette sker, når arkæologen tilbyder sin ekspertise til en kunsthandler eller privatsamler, og derved øger tingenes værdi ved at knytte en fiktiv historie til disse. Eller når arkæologen anskaffer antikke genstande til et museum eller universitet uden at stille spørgsmål til proveniens. Ligeledes sker det, når en arkæolog publicerer f.eks. en privat samling, som ikke tidligere har været kendt for offentligheden. Han gør dermed, via sin publiceringen, en samling »lovlige«, da samlingen dermed får en kontekst tilknyttet til genstandene.

Lovgivning

Italiens lov mod eksport af antikker stammer fra 1909. Denne er en såkaldt »claim-deal«, og landene kan ikke få deres ting tilbage, medmindre de kan bevise, at de er kommet til udlandet efter, at denne lov er trådt i kraft. Om straffen for at være gravrøver også er fra denne tid vides ikke, men faktum er, at Italien straffer en butikstyv hårdere end de straffer en gravrøver. Det skal samtidig tages i betragtning, at det ikke er personen der besidder en antik genstand, som skal bevise, at den er lovlig. Det er derimod personen, eksempelvis museumsdirektøren, der vil købe genstanden, der skal bevise, at den er ulovlig, f.eks. med hensyn til en »claim-deal«. Ud over denne »claim-deal« findes der i Italien andre love omkring udgravning af og handel med antikker i Europa. Eksempelvis loven af 1. juni 1939 (nr. 1089).⁴ To af de vigtigste ting i denne lov er, at man ikke må udgrave uden tilladelse fra staten, også selvom landejereren har givet sin tilladelse, og at ødelæggelse af arkæologiske lokaliteter kan straffes med bøde, fængsel eller begge dele. Denne lov er én af de vigtigste til beskyttelse af Italiens kulturarv. Der er situationer, hvor et lands love ikke hjælper, og i Italiens og andre EU-landes tilfælde er det, hvis de antikke genstande forlader Europa. Sker dette træder de internationale love og konventioner i kraft. De vigtigste af disse er:

1. 1970 UNESCO. *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import Export and Transfer of Ownership of Cultural Property.*
2. 1992 European Council. *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage(revised) Valetta.*
3. 1992 European Council. *Council Regulation 3911/92 On the Export of Cultural Goods.*
4. 1993 European Council. *Council Directive on the Return of Cultural Objects Unlawfully Removed from the Territory of a Member State.*
5. 1995 Unidroit. *Convention on Stolen and Illegally Exported Cultural Objects.*⁵

UNESCO's konvention fra 1970 er grundstenen i den internationale lovgivning.

På trods af de mange konventioner i hele verden, er der overalt eksempler på en form for arkæologisk uddøen. To ting spiller ind hér. For det første er der påvist proportionalitet imellem et lands rigdom, og dets fokus på arkæologi, hvilket direkte »oversat« betyder, at rovudgravninger er en direkte følge af fattigdom. Da mange vigtige kulturelle levn, som findes i de fattige lande, risikerer at gå tabt, og i værste fald er dette allerede sket. Som eksempler nævnes lande som Italien (primært i syd), Tyrkiet, Kina og lande fra Mellem- og Sydamerika. For det andet er krigstid særdeles ugunstig for arkæologien. Tre væsentlige grunde hertil bør nævnes:

1. De arkæologiske levn kan blive ramt ved et uheld, eksempelvis under et militært angreb.
2. De kan bevidst blive ødelagt, enten af angriberne eller forsvarerne, på grund af den symbolske værdi, som de repræsenterer for et bestemt folk.

3. Genstandende kan blive taget som krigsbytte af den sejrende hær, enten pga. den kunstneriske og kulturelle værdi, eller med henblik på et videresalg i rigere og roligere lande.⁶

Udøvende kræfter

I 1969 oprettede det italienske Carabinieri, det italienske militærpoliti, en afdeling til at tage sig af kunsttyve. Denne afdeling bestod i 2001 af 150 mand med hovedsæde i Rom, imens syv mobile enheder fungerede rundt omkring i landet, men primært ved de mest udsatte steder for rovudgravninger. Denne enhed har desuden både og helikoptere til rådighed, så de, i hvert tilfælde i et vist omfang, er i stand til at kontrollere Italiens grænser. Enheden har i samarbejde med det internationale politi, Interpol, oprettet en database, hvor alle kendte, stjålne genstande med tilhørende sagsakter mm. er registreret. Dette har resulteret i, at i så kort en periode som fem år (1996-2001) blev 99.970 genstande fundet i Italien, mens 1.297 blev fundet i udlandet.

Nationalistens, internationalistens eller arkæologens syn på kulturarv

Diskussionen omkring, hvordan en kulturarv skal defineres, handler i bund og grund om, hvilken funktion den enkelte mener, kulturarven har.

Nationalistens syn på kulturarven er den, at de ting, der er fundet i den italienske jord, tilhører Italien. Internationalisten mener, at den selv samme genstand er vigtig for hele verden, og at den, selvom den er fundet i Italien, repræsenterer en kulturarv, som vi alle er en del af. For arkæologen handler det hverken om, at kulturarven er Italiens eller hele verdens, men i stedet om en forståelse af genstanden, som kun kan opnåes, hvis man undersøger sammenhængen mellem genstand og kontekst. Disse tre forskellige synspunkter er væsentlige, når konflikter opstår imellem to lande og deres museer. Men hvad hvis det er en privatperson, som er i besiddelse af en genstand uden proveniens? Er loven om den private ejendomsret så ikke væsentlig? Det vestlige samfund vil muligvis miste én af sine vigtigste værdier – friheden – hvis dette ikke er tilfældet.

De mange faktorer der spiller ind i diskussionen kan ikke omtales adskilt, da det hele er så komplekst. Hvis det kan påvises, at genstande er erhvervet ulovligt, så er der selvfølgelig ingen tvivl, så skal tingen leveres tilbage, uanset hvad, hvor og hvornår det er sket.

Afslutning

I denne artikel har jeg forelagt alle de problemer der er og alle de vigtige informationer som går tabt ved rovudgravning. Det er for Apuliens vedkommende velorganiserede bander med gode afsætningsmuligheder, som graver i ly af mørket og derved ødelægger et arkæologisk område og enhver kontekst genstandene måtte befinde sig i. Lovgivningen på området er fuldstændig klar, men både de straffe der gives for at bryde lovene og de midler der stilles politi, osv. til rådighed, er for små. Oven i disse vanskeligheder kommer så en uenighed om, hvordan de antikke genstande skal opfattes i forhold til hvert enkelt land og dets kulturarv.

Bibliografi:

Brodie, N. and K. Tubb (red.). 2002. *Illicit Antiquities: The Theft of Culture and the Extinction of Archaeology*. London.

Graepler, G. und M. Mazzei (red.). 1993. *Fundort: Unbekannt: Raubgrabungen zerstören das archäologische Erbe*. München.

Pastore, G. (red.). 2001. *The Looting of the Archaeological Sites in Italy: Trade in Illicit Antiquities - The Destruction of the Worlds Archaeological Heritage*. Cambridge.

Noter

¹ Følgende afsnit er baseret på: Graepler, G. og Mazzei, M. 1993, 23-30

² Se i øvrigt: Mazzei, M. 1995 *Arpi – L'ipogeo della Medusa e la necropolis*. Bari.

³ Pastore, G. 2001, 156.

⁴ Pastore 2001, 158

⁵ Pastore 2001, 158

⁶ Også her findes mange eksempler, såsom Cambodia, Afghanistan og Irak.

DET UKENDTE »APOLLON HOPLÍTES« TEMPEL.

Et interview med arkæologen M. P. Intzesíoglou om et nyt tempel i Thessalien¹.

af Konstantin Kitsais-Jørgensen

Et usædvanligt dorisk tempel med stor arkæologisk og arkitektonisk betydning blev fundet i sommeren 1994 i det vestlige Thessalien i landsbyen Metrópolis, 14 km fra byen Karditsa. Det drejer sig om et lille dorisk tempel, der var bevaret *in situ*. Templet blev sporet på baggrund af ulovlig arkæologisk aktivitet ved *Lianokókkala*, en lokalitet tæt på den antikke by og nuværende landsby Metropolis. Området er kendt for sine gravhøje, og gravrøvere var godt i gang med deres aktiviteter. Arkæologerne i området fulgte sporene, der førte til et lille højdedrag, hvor der var tegn på nylig, ulovlig gravaktivitet. I hulerne var der mængder af korintiske tegl, hvilket gav mistanke om, at en større bygning gemte sig under højen. Således startede redningsudgravningerne på højen ledet af M. P. Intzesíoglou, arkæolog på det 13. Eforat for Forhistoriske og Klassiske antikviteter. I forbindelse med den første kampagne fremkom de første søjler fra det sydlige pteron og de store hjørneste af den vestlige mur (Fig. 1). Hypoteserne gik i starten på en offentlig bygning, men ved slutningen af kampagnen stod det klart, at det drejede sig om et arkaisk tempel, som var blevet ødelagt en gang i antikken.

Templet blev fundet nøjagtig i samme position, som det blev ødelagt. Denne ødelæggelse skyldtes en brand. Alle templets dele, tagtegl, søjler, kapitæler, stylobaten, vægge og kultstatuen blev fundet *in situ*, under brændingslaget.

I. Templets bygningshistorie og arkitektur.

Ifølge Intzesíoglou blev templet opført i den anden fjerdedel af det 6. årh. f. Kr. og brændte ned i midten af det 2. årh. f. Kr. Man opdeler templet i to faser: Den første fase er templet - som andre tidligere templer - opført i træ. I den anden fase er det meste af trætemplet erstattet af sten. I denne bygning var der anvendt en blød lokal sandsten samt mursten, brændte, eller ikke brændte. De sidstnævnte blev anvendt i cellamuren.

Templet er en *ekatombedos* med en stylobat på 30,68 og en bredde på 13,75. På baggrund af en nedfalden søjle med kapitæl og tromler bevaret kan højden rekonstrueres til 4,30 m. Erstatningen af templets trædele med sten har medført, at søjlerne og deres kapitæler varierer i mål. Det skyldes især, at udskiftningen blev foretaget i løbet af en længere periode. Bemærkelsesværdigt er det, at dengang branden udbrød var templets *thrigos*, dvs. arkitraven, tympanon og geison stadig af træ. Således brændte disse dele hurtigt og voldsomt og forårsagede templets ødelæggelse. Intzesíoglou udtaler meget rammende: *Faktum er, at vi ikke har fundet dele af gavlen, og dette fører os til tanken, at gavlen ligesom tagets bjælker ikke nåede at blive erstattet af sten.* Han fortsætter og forklarer, hvorledes man forventer at finde dele af gavlen på et tempel som dette. Deres manglende tilstedeværelse kan kun forklares ved, at de har været af træ. Men templets arkitektoniske betydning ligger et andet sted: søjlerne og deres kapitæler. På søjlerne når kanelurerne ikke helt ned til *stylobaten*, men stopper omtrent 15 cm over den. Desuden blev der i den østlige del af templet fundet fragmenter af søjler, som har haft baser med dobbelt *toroi*. Denne del af templet, hvor indgangen var, ser ud til at have haft forskellige søjler i modsætning til resten af templet.

Endnu mere imponerende er templets doriske kapitæler. Trods deres strenge doriske orden er de alle her ornamenterede. Hele kapitalens *echinus* (den kegleformede del af kapitælet) er dækket af et relief af *anthemeia* og af halvåbne blomster (Fig. 2). »Indtil videre er ornamenterede echinoi kun fundet på Heratempet i Poseidonien (Pæstum) i Syditalien« siger Intzesiloglou og tilføjer, at i det syditalienske eksempel er det kun en lille zone, som er ornamenteret.

II. Fundene

Når laget af tagtegl blev fjernet, stod udgraverne foran en stor overraskelse. Det var en arkaisk bronzeskulptur (Fig. 3), som var *in situ*, og som lå ved siden af sin sokkel. Den stod i midten af cellan. Skulpturen var uden tvivl templets kultstatue, Apollon. At templet skulle være dedikeret til Apollon, fremgår også fra en votivindskrift, der blev fundet i templet. Skulpturen forestiller Apollon i fuld *hoplitudstyr*, med konisk hjelm, halsbeskytter (*epauchénion*), »klokkeformet« *quiras*, knæbeskyttere (*periknimides*), samt overarmsbeskytter (*peribrachionia*). Udgraveren kommenterer: »Jeg har ikke fundet eller set andre hoplitskulpturer, som bærer hele deres udrustning. Knæbeskytterne er en normal ting, og i Olympia findes der votivgaver af overarmsbeskyttere, dog i dedikationsform og ikke som beklædningsgenstand på en figur. En skulptur, som bærer det hele, har jeg ikke set før, undtagen Xenophons beretninger om, at der fandtes lignende skulpturer«.

Hopliten er 82 cm. høj, med sit venstre ben i gåposition, som på de arkaiske kouroi, mens vægten falder på det højre. Skulpturens højre arm er oppe og bøjet og må have holdt et spyd (der blev fundet et bronzespyd). I sin venstre hånd har guden sandsynligvis holdt en bue. Udgraverne mener, at det har været en bue og ikke et skjold, fordi der ikke er fundet indicier, og derudover er det mere normalt for hopliten. Intzesiloglou fortsætter: »Hvad angår hoplitens identifikation med Apollon, peges denne også på af fremstillingen af guden som hoplit på sortfigurskeramik, og også af romerske mønter af Apollo Amyklaios. Her er guden fremstillet med hjelm, spyd og bue. Derudover giver selve skulpturen mange informationer om den teknik, der er blevet brugt. Den må have været lavet i midten af det 6. årh. f.Kr, da templet stod færdig. Det er en periode, hvor vi ikke ser mange bronzeskulpturer, men en nærmere undersøgelse af skulpturen vil blive foretaget. Dog bærer skulpturen nogle interessante tekniske elementer set i lyset af prelimære undersøgelser. Der er f.eks. blevet lappet på skulpturen med metal. Hårlokkerne er også blevet tilføjet.«

Templet er uden tvivl et vigtigt led i forståelsen af den græske arkitekturs udvikling. Det er det første tempel, som man kender i Grækenland, med disse rige arkitektoniske detaljer. Men templet er ikke kun interessant for sin arkitektur. Den medfører mangfoldige spørgsmål: Er den doriske orden så streng, som man har forestillet sig indtil nu? Hvorfor er et tempel i det centrale Thessalien så original i sin arkitektoniske udfoldning? Var det en lokal innovation eller en ukendt side af den doriske orden? Spørgsmål som disse og mange flere kan stilles, hvad angår det lille Apollontempel i Metropolis. I et andet nummer af *Agora* vil vi undersøge nogle af disse aspekter på baggrund af andre græske templer og den særlige thessaliske Apollonkult.

Noter

¹ Interviewet var publiceret i avisen »To Bîma« under sektionen »Nées Epochés« i Oktober 1998, s.6-7. Artiklen er oversat og kommenteret af underskrivende. Udgravningsrapporter af templet kan findes i *Archaiologikon Deltion, Chronika I, B fra årene 1994-1998*.

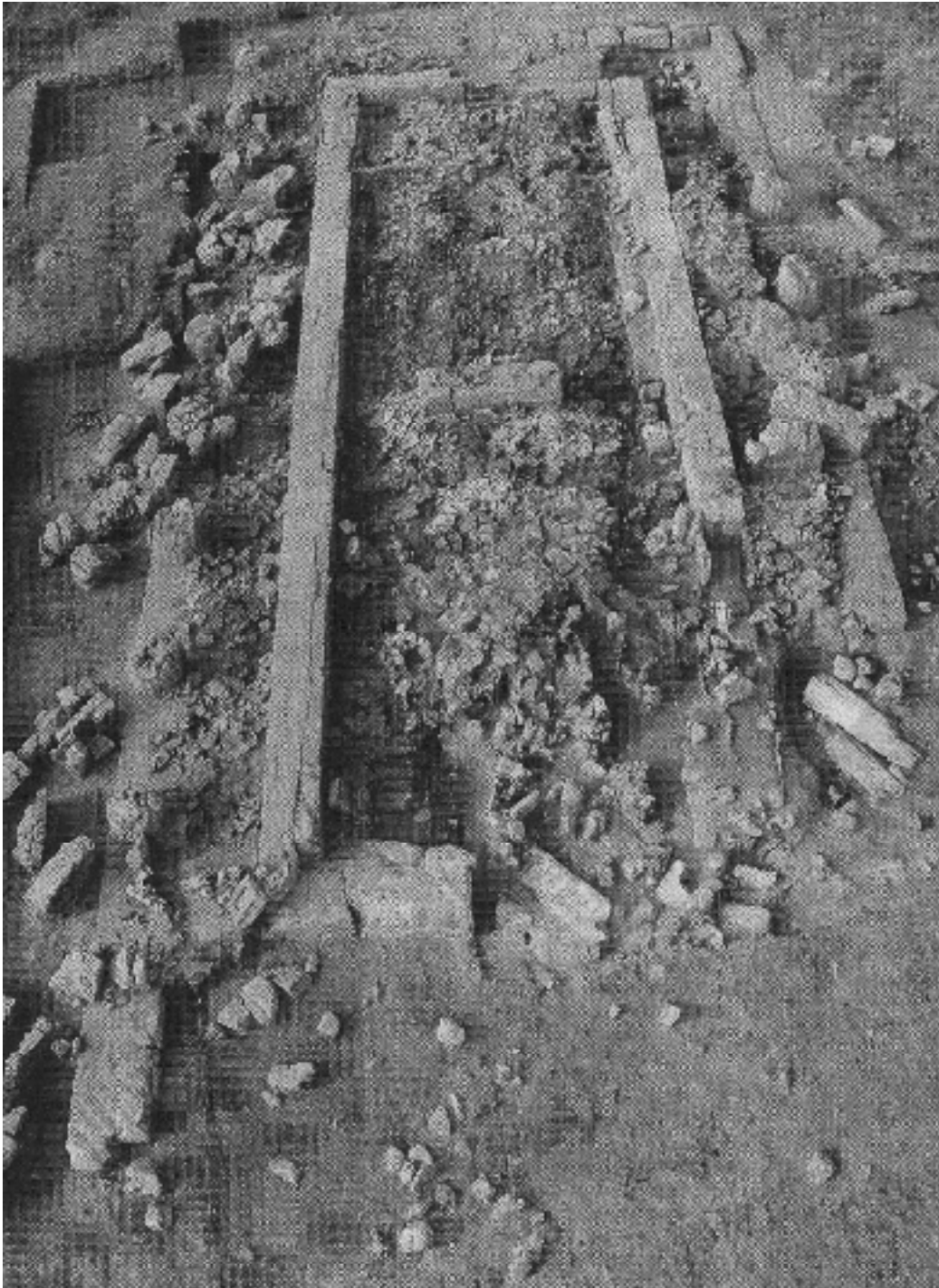

Fig. 1 Templet

Fig. 2 Kapitæl

Fig. 3 Apollo hoplites statue

HVOR MYTO-LOGISK! FORSLAG TIL MYTELÆSNINGER 3: MØDET MED DET GUDDOMMELIGE

af Chresteria Jakobsen

For de fleste af os er Gud en noget fjern faktor. Han træder måske i kraft som en dårlig samvittighed, når vi bliver taget med hånden i kagedåsen eller kommer i tanker om kirken juleaften. Men nogen daglig omgang med det guddommelige har vi ikke. Derfor kan det også være svært at forstå antikkens opfattelse af guderne og deres natur. I vore øjne er mytternes beretninger om guder og gudinder historier, og vi synes ikke, vi kan tilkende disse væsner nogen eksistens.

Men sådan var det ikke i antikken. Hvis ikke vi forstår disse væsner som noget uhyre konkret, og den religiøse omgang med dem som en teknik, en alternativ form for verdensforståelse, er der kun mærkatet "overtro" tilbage. Det ville imidlertid være temmelig arrogant at opfatte grækerne og romerne som overtroiske, eller med andre ord dumme, og det kan næppe være meningen med vore antikstudier. Vi er altså nødt til at tage de mange templer, altre og skriftlige vidnesbyrd alvorligt.

For hvis ikke vi kan lægge denne opfattelse fra os, kommer vi ikke en forståelse af antikken nærmere. Det er ganske vist rigtigt, at den skepticisme, vi kender i dag, tager sin begyndelse allerede i antikken, men vi ser dog stadig en overvældende mængde af vidnesbyrd om møder med det guddommelige. Dette gælder især mysteriekulterne, der kan ses som reaktioner på en stivnet statskult, hvis ritualer ikke længere gav en personlig oplevelse, og i kulten omkring familien og husholdningen.

Problemet er som sædvanlig kilderne. De mysterieindviede talte som regel ikke om deres oplevelser til uindviede, og hertil kommer, at en religiøs oplevelse grundet sin ikke-hverdagsagtige karakter er svær at kommunikere videre. Huskulten var jo en fast del af hverdagen og er derfor heller ikke beskrevet i detalje i teksterne. Vi er med andre ord nødt til at rekonstruere og forstå et fremmed fænomen gennem spredte, indforståede hentydninger.

Tilbage står mytterne, i brændpunktet mellem hverdagsuniverset og den religiøse oplevelsesfære (jf. den første myteartikel i Agora nr. 4, december 2003). Men for at forstå, hvad det er for uudsigelige ting (*arreta*), mytterne forsøger at sætte ord på, er vi først nødt til at forsøge at begribe den verdensforståelse, mytternes ophavsmænd har haft. Vores opgave bliver at sætte os ind i deres tankegang. Vi er med andre ord nødt til at forstå, hvad *det guddommelige* vil sige for antikkens mennesker. Det er selvfølgelig en større opgave, men vi må jo prøve, så godt vi kan.

Der findes faktisk en hjemlig parallel, som måske kan hjælpe os hermed, nemlig de mange folkemindesamlinger. Hvis vi skruer vor egen kulturs tid bare 150-200 år tilbage, bliver forholdet til det overnaturlige et helt andet. Det bliver meget mere konkret. Elverpigen, eller ellekjællingen, som hun ofte kaldes, møder op på gården og råber på den karl, hun er forelsket i. Ikke kun han, men alle gårdens beboere kan høre hende. Hun er ikke henvist til en halvvågen drøm eller et glimt ud af øjenkrogen, men der er enighed om hendes tilstedeværelse.

Også nissen er en fast beboer på gården, og han får på dette tidspunkt stadig sin daglige grød mange steder. Til gengæld fodrer han hestene og bringer bonden velstand. Man kan altså i disse kilder se omgangen med det, vi definerer som overnaturlige væsner, som en naturlig del af

hverdagen. Der er tale om, hvad man kunne kalde øjenvidneskildringer. Og ved at læse dem, kan man opnå en (i hvert fald tilnærmelsesvis) forståelse af den naturlige omgang, også antikkens mennesker har haft, med disse væsner.

Denne nærhed til det guddommelige hænger i høj grad sammen med en anderledes konsensus. I en verden uden massemedier og blinkende lysreklamer, kan denne side af tilværelsen komme tættere på. Mørket og skyggerne, fraværet af det konstante bombardement af lyd- og synsindtryk giver plads for oplevelser af andre fænomener. Som på så mange andre punkter i studiet af antikken er det altså vigtigt at gøre sig sin egen kultur bevidst. Det er vigtigt at blive klar over, hvilke briller vi selv ser tilværelsen igennem. For ellers dømmer vi andre kulturer på vore præmisser i stedet for deres egne.

Hos Evald Tang Kristensen, en af vore ivrigste folkemindesamlere, kan man læse utallige eksempler på sådanne møder. Går man dem efter, kan man ligefrem se et fælles mønster, som ikke er så forskelligt fra mange af de regler, vi støder på i læsningen af de antikke myter. De følgende eksempler skal dog bare vise tidligere tiders konsensus omkring disse fænomener, også herhjemme.

“En bonde gik en middagsstund i *Asserbo hegn*, da han så en ellepige, som her ude kaldes el-lise, stå og læne sig op mod et træ. På mandens råb: ‘Lad mig se dig bag på!’ forsvandt hun. Det er et godt råd at fordrive dem med, da de ej tör vise deres ryg.”¹

“Ham, a er kaldt efter, han var skovfoged i *Stenalt skov*. Ham og hans kone de gik tit i skoven for at forslå tiden, og da så de tit ellekjællingerne. De var smukke og pæne at se til, men når de kom nær til dem, var de hule i ryggen. Konen var bange for dem, men manden ikke, og så lod de dem have deres gang.”²

Ellefolk er hule i ryggen, for deres skikkelse er blot én af flere fremtoningsformer. De er ikke menneskelige, men kan dog, under mødet med mennesker, antage en (ikke fuldendt) menneskelig skikkelse. Til andre tider er de træer eller antager dyreskikkelse. Således kan man hos Tang Kristensen også læse et helt kapitel om nissen som kat. Gør man dem opmærksom på denne ufuldendte menneskelighed, har de det selvsagt med at vende tilbage til en for dem mere nærliggende form, og derfor kan man bl.a. fordrive dem på denne måde. Ofte forelsker mennesker og ellefolk sig i hinanden:

“Et sted var en karl bleven forelsket i en ellekjælling og havde blandet sig med hende, men så blev han kjed af forholdet og nægtede at komme ud til hende en aften. Ellefolkene fik dog fat i ham og rendte så med ham over bakker og moser, så han var helt ude af sig selv. Nu henvendte han sig til en klog mand, og han gav ham det råd, at når nu ellekjællingen kom for at lokke ham med sig igjen, skulde han gå ud i gården til hende – for ind kunde hun ikke komme – og have en meldmad i hånden og gå og bide af. Så skulde han gå hen på möddingen med det samme og sætte sig der i naturlig forretning. Når hun så det, vilde hun blive kjed af ham. Han fulgte rådet, og da hun så ham bære sig sådan ad, rendte hun sin vej, og han så hende ikke mere.”³

Forholdet til nissen har mere karakter af familiær omgang, og parallellen til den antikke huskult er tydelig. Også den antikke græske eller romerske familie havde jo sine husguder, som hjalp til og sørgede for familiens lykke. I Rom kender vi dem som larer og penater.

“Lavst Hylledig i *Outrup* på Mors havde en nisse, hvorfor han altid kunde sælge så meget korn. Den gamle Jens Væver har fortalt mig, at hans faders gård var lige så stor, og marken lige så god som Lavst Hylledigs, men deres korn kunde aldrig slå til, medens Lavst al tid havde nok, så han kunde sælge både rug, byg og havre og kartofler i mængde. Han måtte rigtignok også give nissen føde, for hver aften gik han ud i gangen med nogen grød og mælk, som han da satte oven på loftslemmen til nissen.”⁴

Bare i bind 2 (af 8), som disse eksempler er fra, er der et utal af sådanne beretninger, hvor forholdet mennesker og overnaturlige væsner imellem beskrives både fra den positive og negative side. Om ellefolk er der 155 vidneudsagn, om nisser 288, vandvæsner 121, og bind 1 om bjergfolk (Elverhøj o.lign.) indeholder ikke mindre end 1430 beretninger. På trods af kirkens opposition imod denne omgang, har den persisteret ved siden af kirkegængeriet. I nogle beretninger hører man ligefrem om elverpiger, som gerne vil have deres børn med menneskemænd døbt.

Det er med andre ord meget anbefalelsesværdig læsning, hvis man ønsker at forstå, hvordan det guddommelige kan udmønte sig i konkrete møder med væsner. Og hvis man som antikstuderende kan have sådanne eksempler in mente, når man læser de antikke myter og beskrivelser, bliver religionens konkrete manifestation måske nemmere at forstå.

Og så giver de mange møder guder og mennesker imellem også mere mening. De skal ikke tolkes allegorisk, men som udtryk for en konkret omgang. Ofte er der tale om kærlighed. Apollon eller Zeus forelsker sig i en yndig ung pige og forfølger hende, indtil hun, for at kunne blive helt hans, forvandles til et dyr eller et træ (en meget rammende beskrivelse af den religiøse oplevelse). Daphne ender jo således som Apollons hellige træ. De to får, trods den tilsyneladende antagonisme, hinanden til sidst.

Det konkrete møde med det guddommelige udmønter sig således ofte i mødet med det andet køn. En kvinde møder det guddommelige mandlige, og omvendt møder manden det guddommelige kvindelige. Kærlighed mellem guder og mennesker er derfor et gennemgående tema i myterne. Det er ikke så underligt i kulturer, hvor seksualiteten er grundlæggende for verdensforståelsen. Den tilgrundliggende dichotomi er verdens udspaltning i mandligt og kvindeligt, og mænd og kvinder er spejlbilleder heraf. Seksualiteten er hellig og dybt forankret i religionen, i modsætning til vores kristne kultur, der er præget af misogyni og seksualangst.

Gæstfriheden har på samme måde et vigtigt religiøst rationale. Selvfølgelig er den i form af gæstevenskabet med til at sikre et stabilt samfund ved at binde individer sammen, men også i mødet med guderne er den vigtig. Det beskrives i myten om Philemon og Baucis i 8. bog af Ovids *Metamorfoser*. De åbner gæstfrit deres dør for Zeus & Hera og belønnes da også med at få deres fromme ønske om at tjene som præst og præstinde opfyldt. Herefter vil de blive forenet i døden. En oplagt semitisk parallel er historien om Abraham & Sarah, der får besøg af to engle. Også de inviterer de fremmede indenfor.

Og det er netop gæstfrihedens religiøse funktion – at sikre, at menneskene modtager guderne, lige meget i hvilken skikkelse de kommer. Også den fattige tigger kan være en gud i forklædning. Men igen er en viden om det konkrete ved disse møder en forudsætning for at forstå, hvad sådanne myter overhovedet handler om. Og som det forhåbentlig er fremgået, er forudsætningen og forståelsen af den bagvedliggende tankegang mindst lige så vigtig som selve analysen. Det er analysens basis.

Anne Chresteria Jakobsen
Klassisk Filologi
chresteria@chresteria.dk

Noter

¹ Dette og de følgende citater er givet fra Evald Tang Kristensens *Danske sagn som de har lydt i folkemunde*, 2. udg., Kbh. 1980 (1. udg. 1892-1901). Beretningen her (af en V.L.) er fra bind 2, p. 4, nr. 1.

² Fortalt af Niels Frandsen fra Vore, bind 2, p. 5, nr. 16.

³ Fortalt af Anders Brøsted fra Nørager, bind 2, p. 14, nr. 53.

⁴ Fortalt af Jens Kr. Kristensen fra Rakkeby, bind 2, p. 47, nr. 33.

TRE ARTIKLER

af Giuseppe Torresin

SOKRATISK EGO

“Jeg-du” er en relation inden for hvilken mennesket har sin bolig. Ved at tage udgangspunkt i denne relation er “du’et” frataget sit slør.” (citater fra M. Buber)

Buber erklærer at det er det “Jeg” der ønsker at være det herskende, som bliver ophævet i forhold til “du’et”, mens et andet “jeg”, et fornyet jeg, ikke ønsker at beherske verden, men skaber en dialogisk situation, idet det anerkender det “andet”, dvs. “du’et”. Det “Goethiske jeg” består i et “jeg” i rent forhold til naturen”, det sokratiske jeg er det dialogiske jeg, nemlig et jeg frarøvet individualitet, et jeg som modtager den menneskelige flerhed. Det er derfor ikke Cartesius’ jeg- subjekt, ego.”

Jeg henter disse citater og sætninger fra en anmeldelse/diskussion af Martin Bubers filosofi. Man rejser ikke indvendinger mod noget på grund af citater og anmeldelser skrevet af en anden. Og mine bemærkninger til de ovenfor citerede sætninger vil også indskrænke sig til en jordnær stillingtagen på bogstavet i selve sætningerne, uden principielt at inddrage Buber og de mange andre, som har givet lignende definitioner på “det sokratiske jeg”.

Jeg finder disse definitioner helt falske, en konstruktion der ikke har noget fundament i den unge Platons dialoger, der mere afspejler Sokrates’ tanker og metoder end Platons. I *Staten* og dialogerne efter *Staten* er situationen måske en anden, men hvor meget?

Vi må tale om dialog, når de talende mødes på lige niveau og er parate til at acceptere modpartens argumenter og meninger. Dialog slutter ikke hvor den begynder, men med en konklusion der er frugt af begge de talende.

Sokrates åbner *aldrig* en “jeg-du”-dialog af den slags, han anerkender ikke de menneskelige opfattelsers forskellighed, som er doxa, han er aldrig imødekommende, han forlanger derimod svar der skal hentes fra det menneske, som alle mennesker har inde i sig selv. Han er også sikker på at han vil få disse svar, som han forlanger; uanset alder, social stilling og profession af det menneske han taler med, er han sikker på, at alle mennesker vil svare ham ærligt, og at alle er i stand til at svare rigtigt enten med det samme eller efterhånden, skridt for skridt. Sandheden har vi inde i os selv. Der er ganske vist også nogle ord-mestre, der forsøger at gøre sig fri ved lange taler eller snedige ord eller principielt overlegen afvisning, men til sidst bliver også de tvunget til ærlighed af Sokrates’ ironi og i nogle tilfælde af hans uvenskab. Fra *Apologien* får vi også at vide at mange af disse selvbevidste personer var delt mellem skammen ved ikke at svare med det rigtige svar, især skammen ved at afsløre deres mangel på ærlighed i tilstedeværelse af andre og af elever, og skammen over at få ødelagt deres rygte som kompetente i byen, ikke mindst da andre borgere var til stede. Det skabte byens (= flertallets) modvilje mod Sokrates, der blev betragtet som en plageånd der intet andet bestilte end at gå på jagt efter ærværdige borgere eller gæster (opblæste fyre, mente Sokrates), som han kunne slagte uden selv at komme med påstande.

Sokrates *ego* er derfor Cartesius' *ego*, for så vidt vejen fra tvivl til vished transporteres uden videre fra det individuelle Cartesius' *ego* til alle mennesker. Alle videnskabs- og Oplysningsmændenes *ego*. Hvis man vil, er det i grunden også Vicos *ego*, som erklærer at det moderne menneske kan forstå de helt anderledes mennesker (i bestioni) fra ældgamle tider, fordi Mennesket (hos Vico med stort M) har lavet hele historien. For at bruge vores traditionelle filologiske sprog kan vi sige, at Sokrates hører til logos, en endog ubarmhjertig logos.

Med *Staten*, undtagen den første bog, er spørgemåden anderledes, men fra sine venner forlanger Platon dog den samme slags svar som Sokrates forlangte i de sokratiske dialoger, kun at de nu er brugt til konstruktionen af en teori.

Jeg ved ikke hvorfra og hvorfor man er kommet til at misbruge Sokrates for at fremme en vis idé om den menneskelige dialog. Lad os så diskutere om dialogen og dens værdier, men lad Sokrates i fred! Lignende misbrug af Sokrates' navn findes hos mange andre filosoffer, hvis fejl det er at bearbejde nogle teorier, der måske i begyndelsen havde grundlag i nogle tekster, men efterhånden blev udviklet som ren spekulation.

Lignende teorier om dialogens principper findes hos Heidegger i forbindelse med hans fortolkning af Nietzsche, der dog bruger en dværg som den selvsikre Zarathustras spottende plageånd. Jeg ser ikke nogen dialog i det. "Dværg ! Enten jeg eller dig . . . og jeg ved jeg er den stærkeste" skriger Zarathustra til dværgen. (Also sprach Zarathustra Tredie del: Vom Gesicht und Rätsel Kap. 1 og 2). Dette alternativ udelukker enhver dialog. Er dværgen sådan fra fødslen, eller kunne han blive et normalt menneske, spørger vi. Jeg er bange for, at Nietzsche til mishag for alle, der er parate til at redde alle hans udsagn, mener at dværgen, d.v.s. det store flertal af mennesker, er født dværg og vil forblive dværg i al evighed; menneskeheden er delt i to: dværge i stort tal og den ensomme opstiger. I sammenligning med denne og lignende opfattelser er ikke kun Sokrates, men hele logos- linjen i den vestlige tradition ganske vist parat til at indtage en dialogisk position og parat til at være opdragende lærer, ironisk kritiker og at indtage en social-politisk funktion som bremse, men netop fordi den er i besiddelse af et universalistisk *ego-tu* sammenfald. Og netop derfor har Sokrates' daimon ikke noget fælles med dværgen, sådan som dog nogle i geniale sammenligninger forelskede filosoffer for nylig har påstået!

Fra den overfor citerede diskussion får jeg at vide at Hannah Arendt i *The Life of the Mind*, en bog som jeg ikke har læst, har peget på slutningen af *Hippias maior*, som det sted hvor dialogens situation i de sokratiske dialoger er klarest aftegnet. I slutningen af *Hippias maior* fortæller Sokrates, at der hjemme hos ham bor et menneske (anthropos), der er en streng dommer af alt det, som Sokrates kunne have sagt og påstået for at tilfredstille sine kompetente (!!) kritikere, når han vandrer rundt i byen. Altså tænker daimon som det universale menneske, som er i os alle, og er en lige så streng udspørger af Sokrates som Sokrates er af de andre. De svar som forlanges, er de samme. Det er absurd at pege på *Hippias major* i forsøget på at finde dialogens begyndelse (konfrontation, men ikke udelukkelse af standpunkter) hos Sokrates.

Dialogen har altid eksisteret i det konkrete liv, d.v.s. i doxa-verdenen, ville jeg sige som første svar på spørgsmålet: hvornår begyndte dialogen?

EKSISTERER “DEN ANTIKKE VISDOM”?

Hvis vi skal tro mange moderne forfattere, er der ikke nogen tvivl derom. Og det er også sandt at om visdom uden videre taler også de antikke forfattere nogle gange, for det meste hvor de foreløbigt nøjes med at tale om visdom før de begynder at give deres personlige definition, ofte i polemik med eller modsætning til de definitioner som andre har givet. Om det vil jeg tale senere i denne note.

Det er også sandt at med *sophia* hentydes ofte til rent moralske egenskaber, ud over den tekniske kunnen og kompetence som mæglingmand /voldgiftmand¹, en ærefuld berømmelse der tiltrækker folk på tværs af deres lande. Ud over de berømte syv vise, (de eneste syv mænd der var enige i hele Grækenlands historie, kunne man sige!) er der også mere almindeligt tale om *sophia* som de moralske egenskaber, om den retfærdighed der kendetegner gamle mennesker, en retfærdighed der er frugt lige så meget af disse menneskers karakter som af deres erfaring (livsvisdom). Deres *sophia* består ikke i argumenter der skal overbevise og begrunde, men i en række smukke sætninger der får autoritet netop af at være udtalt af disse gamle vise mænd. Nogle vise ord cirkulerer anonymt, beskyttet af deres påståede alder. De antikke orientalske litteraturer består netop i høj grad af den slags sætninger, aforismer og lignende former.² Den græske kulturverden forlader i overgangen fra det 6. til det 5. årh. dette visdomsstadium, der stadigvæk præger de orientalske kulturer omkring Middelhavet som den græske havde været i frugtbar forbindelse med. Vi taler om overgangen fra mythos til logos. Man kan godt karakterisere overgangen ved at sige at *sophos*, vismanden, nu overlader sin plads til *philosophos*, han der søger aktivt efter en defineret *sophia*. Den forrige tids kulturformer blev ikke glemt, men en voldsom omfortolkning blev foretaget for at gøre de mest karakteristiske værker fra visdomsperioden betydningsfulde også i den nye kulturverden (her er der så meget at præcisere og forklare, at jeg i denne note helt undlader at komme med et forsøg på at beskrive det, som sker med de mest narrative værker fra mythos' tid, de homeriske). Hvad angår den mest typiske del af visdomslitteraturen, den aforistiske, den del der principielt var modsat den nye logos-prægede litteratur, fx “De syv vise” og “Homers og Hesiods konkurrence”, blev den objekt for voldsom bearbejdelse fra nogle sofisternes side (fx Alkidamas). Det var måske et forsøg på at skabe det vi kalder en folkelitteratur, altså et forsøg på at fastfryse en splittelse af polis-kulturen, et forsøg der ikke fik succes. Jeg synes at polis-kulturen vedblev at være en blok trods spændinger og niveauforskelle indtil hellenismen, som utallige tegn viser, især den attiske tragedies og komedies historie.

I tragedien består koret ofte af gamle mænd der maner til besindelse og mådehold. I nogle tilfælde spiller de rollen som gode, naive mennesker der ikke har forstået det vigtigste i det som sker, i andre tilfælde endog som opportuniste. Hvor deres opfordring er en umiddelbart naturlig reaktion, repræsenterer de sjældent, om overhovedet, digterens sidste ord, dramaets *fabula docet*.

Ren visdom kan vi altså ikke finde i det brogede billede af det 5.årh's litteratur³. Det ville være anderledes, men måske ikke helt anderledes, hvis vi kunne se hvad der skete i andre områder udover Attika, Ionien og øerne og Sicilien-Magna Graecia. I disse andre områder forsikrer vores oplyste kilder at denne moderate, harmoniske verden eksisterede længe endnu. Grækerne ser på dette “Arkadien” som forskelligt fra guldalderen. “Arkadien” er i besiddelse af træk som også den oplyste verden kender, fx de debatterende domstole, og kender til sociale stridigheder der dog altid slutter fredeligt. Ofte er disse arkaiske tilstande farvet af en utopisk tone og en slags modbillede til

de nuværende tilstande: Sparta som modbillede til Athen. De bærer altså træk der mere siger noget om nogle kredse i Athen end om Spartas virkelighed. I Athen kender man også til en "solonisk" tid og en "solonisk visdom", ak forsvunden helt fra vores korrumpere tider! Desværre for denne påstand viser de fragmenter vi besidder af Solon, og de mange legender om konsekvenserne af hans virke at Solon var i gensidig skarp polemik med sit fædreland og stolt af sin uafhængighed, en holdning som intet har at gøre med gammeldags ubestridt visdom.

Når de antikke forfattere taler om de samtidige tilstande, skynder de sig alle at påstå at visdommen absolut ikke er til stede. Den eksisterede måske en gang i fortiden, men nogle er også usikre på det. Nu hersker der i alle tilfælde det modsatte: korrupsion, pengebegær, bedrag, egoisme, falskhed og alle laster, som de ikke bare opregner, men hvis individuelle oprindelse og sociale virkninger de analyserer.

Vi filologer gør vel i selv at huske det og at forklare det videre til de moderne der søger efter den antikke visdom (i ental) i Grækenland: *for det første*: vi studerer en flere århundreder lang kulturperiode der kender til forskellige forhold mellem samfundet, statsmagten og kulturen og derfor meget forskellige ydre og interne betingelser for civil og kulturel udfoldelse og mange forskellige opgaver som de intellektuelle har påtaget sig. I enhver ny situation mange nyheder, megen tilbagevendende til gamle påstande. Mange begreber der i en tidligere periode syntes begravet, dukker op igen i en ny sammenhæng. Det er tilfældet også med *sophos* i de hellenistiske filosofier, et centralt begreb der dog ikke svarer til de karakteristika for moderat antik visdom, som nogle moderne søger, men derimod strømmer ud af en samfundspolemisk opfattelse af *sophia*.

For det andet: filologer studerer historikere og filosoffer, astronomer og religiøse tekster, retorer og tragikere, etc. etc.: alle genrer som den græske kultur i modsætning netop til den orientalske holder skarpt adskilt. De områder hvorfra hver genre henter sine erfaringer, holdes skarpt afgrænset fra de andre: det er derfor klart at den lektie som en historiker henter fra en så skarpt afgrænset historie fx er væsensforskellig fra det som tragikerne mener at kunne sige om den menneskelige tilværelse. Og den ene genre er aldrig en gang for alle dømt forældet og betydningsløs, fordi en ny er kommet frem. Retorik og filosofi indleder lige fra deres oprindelse en krig der i løbet af århundreder kender dramatiske udviklinger og prekære våbentilstande, men aldrig virkelig forsoning. Også genrerne adskillelse genererer et flertal af kulturelle frembringelser, ikke en "antik visdom".

For det tredje: filologerne studerer filosoffer og filosofiske skoler (i flertal) der er i konkurrence og i polemik med hinanden, man kunne sige at hele den antikke verden er en evig debat. Ikke kun debat mellem samtidige forfattere. Det antikke menneske der lever i senantikken, tager også de forfattere der levede i det 4. årh., i betragtning! Man har i oldtiden heller ikke opstillet et historisk skema hvor de enkelte filosofiske skoler ophæver hinanden og slutter med én konklusion. Oldtiden har ikke givet os en facitliste, en arv; er ikke endt med bifald og en *historia docet*, men har efterladt os mange problemer, åbne problemer, eller også helt modsatte forsøg på at løse et problem. Hvis man altså med "antik visdom" hentyder til én konklusion på den antikke tænkning, går man forgæves på jagt efter noget som aldrig har eksisteret i en tekst fra oldtiden. Hvis man med "antik visdom" mener så at sige en slags kvintessens af den antikke kultur, så hører de forsøg på en fremstilling der findes i moderne tider, til den moderne filosofiske og ideologiske debat: hvordan ville det være muligt at uddrage kvintessensen af oldtiden uden principper eller fordomme der har deres rod i nutiden? Se bare på de for den moderne sensibilitet ubehagelige aspekter af oldtiden som disse forsøg udelader!

For det fjerde: Lad os tage nogle af antikkens ypperste værker eller tanker: kan vi sige at de ligner de mange moderne værker der udglatter og søger kompromisser og ikke vil støde publikum i dets religiøse og sociale vaner?⁴ moderne værker der ofte påkalder sig “den antikke visdom”? Jeg nævner Platons *Symposion* og hele moralens grundlag i eros-teorien; den kynisk-stoiske afvisning af familievaner og samfundskonventioner; den epikuræiske tilbagetrækning fra det offentlige liv og afvisningen af en ‘do ut des’- religiøs praksis; den akademiske skepticisernes svækkelse af enhver dogmatisme. Holdes ikke disse teorier i hånden som skarpe knive, provokationer, tvang til diskussion? Havde Platons reaktionære sjæl ikke ret til utrøsteligt at beklage grækernes evigt gentagne ungdom i modsætning til ægypternes holden fast på traditionerne?

Som allerede antydet i det forrige er “den antikke visdom” der ikke kan findes i oldtiden, at finde i nutiden: fra senrenæssancen til i dag kan man citere talrige forfattere. Dette er ikke stedet til at gå ind i denne receptionsforms historie, kun denne bemærkning vil jeg tilføje: Den herskende karakteristisk af denne tænkemåde er dens utvivlsomt konservative, ja i nogle tilfælde reaktionære funktion. Men der er mange ting at tage i betragtning: Aristotelismen i senrenæssancen synes i modsætning til de værker og retninger, som jeg har nævnt før, at være en inspiration til moderate holdninger, til kompromisser. Men faktisk virkede de fleste aristotelikere i den modsatte retning.

De lærde der trætte af de teologiske voldsomme disputer tilkaldte sig “den antikke visdom” som en moderat måde at diskutere om alt andet end teologi på, opgav kampen om religiøse problemer og den arv som oldtiden havde efterladt om dem (en diskussion som langt senere blev genskabt af de europæiske lærde der studerede den tidligere kristendom), men beskyttede mange andre emner fra intolerancen og inkquisitionen.

Og således måtte man fortsætte med at nuancere og forstå, før man kom med generaliserende domme.

Men i dag kan jeg ikke se anden mening med at tale om “antik visdom” end et enten gammeldags naivt idolatri eller en antifilologisk og kulturelt konservativ intention.

JOHANN JAKOB BACHOFENS REJSE TIL GRÆKENLAND.

Jeg er i gang med en hurtig gennemlæsning i italiensk oversættelse⁵ af Bachofen's erindringer om sin rejse i Grækenland i 1851. Men de optegnelser som B. tog under rejsen, er ikke det samme som hans rejsebeskrivelse. Optegnelserne er til dels bevaret som "Rejsedagbøger" i Bachofens arkiv; ofte citerer B. selv fra sine dagbøger i sine reviderede rejsebeskrivelser; især vigtig er den optegnelse som han skrev i en café i Nauplion efter en dag fuld af indtryk rundt på den argiviske slette. Bogens komplicerede udgivelse forklares fra de begivenheder omkring ham og den usikkerhed som B. selv følte om sin fremtid som forsker. I 1851 var *Die Geschichte der Römer* udkommet, skrevet sammen med Gerlach. Værket er ikke nået videre end til Roms oprindelse; metodisk er værket traditionelt inden for den tids forskning. Bachofen var allerede den gang en amatør, han havde efter kritikker fra flere sider taget sin afsked fra det professorat som han beklædte fra 1841 til 1844. B. lever nu mellem ønsket om at begynde på en helt ny vej, en rekonstruktion af menneskenes primitive sociale former, en rekonstruktion som må undvære kilder, fordi de traditionelle kilder per definition ikke eksisterer, og en stærk selvkritisk sans på den anden side, mens selvtilliden undermineres af fjendtlige kredses uvenlige kritik. Rejsen og offentliggørelsen af rejsebeskrivelserne falder ind i en af disse pendultilstande. Den følelsesmæssige tilstand han befinder sig i under rejsen i 1851, er skiftevis en amatørs frihedsfølelse uden pligter, forelsket i Grækenland, der søger personlige oplevelser i alt det han ser: det antikke men også det moderne Grækenland, og en forskers pligtfølelse, en søgende, der behandler hypoteser mens han går eller ridder, og er generet af den mangel på moderne bekvemmeligheder og hygiejniske forhold som det daværende Grækenland tilbød en travl forsker. Beskrivelserne er derfor interessante fra mange synspunkter, ikke kun fordi B. under rejsen og umiddelbart efter rejsen begynder de meditationer og de studier der fører ham til at udgive *Mutterrecht* i 1861. B. genbehandler sine optegnelser i 1857, han tænker på en publikation mens dagbøgerne i oprindelsen kun havde et privat formål og ikke andet publikum end ham selv, men til sidst opgiver han dette projekt. De gennemarbejdede dele blev først offentliggjort posthumt i 1927.

Angående de studier der skulle gøre B.'s navn berømt også uden for akademiske kredse, finder vi allerede i Rejsebeskrivelserne nogle sider der er signifikante. Snart tænker han på at benytte det direkte indtryk fra landskabet til en historie af de ældste befolkninger i Italien og Grækenland, snart afviser han kombinationen af de skriftlige kilder med alt det som landskabet direkte fortæller. Pelasgerne er ikke ifølge ham de spredte rester af en ikke græsk befolkning, som den samtidige fortolkning af Herodots beretninger påstod. Pelasgerne er navnet på den befolkning der i Italien og Grækenland levede før grækerne og italikerne. Overgangen fra en befolkning til den anden er ikke invasion, men udvikling. Hvor der er rester af bymure, hvor der er spidsede sten der minder om anvendelse, har der været pelasgere.

Jeg tror ikke man må insistere på navnet for at forstå hvad han mente med pelasgerne, men han havde en endnu tåget følelse af at den græske (og italienske) kultur havde en lang forhistorie. På den tid var kun resultaterne af den franske rekognition i Peloponnes til rådighed, et værk som han havde læst og til hvilket han refererer.⁶ Men det som Mykene og de andre steders udgravninger skulle åbenbare, var en blomstrende høj civilisation, ikke primitive tilstande. Ville B. i dag referere sine tanker om primitive tilstande til regressionen i den græske middelalder eller til tiderne før den mykenske civilisation? Hans senere studier peger mod dette sidste alternativ.

På de sider hvor B. skriver om pelasgerne og primitive sociale forhold, finder jeg noget mærkeligt, som er i forbindelse med problematikken mythos-logos. B. taler altid om den dybe religiøsitet som ifølge ham kendetegner pelasgerne og som de skeptiske grækere meget tidligt underminerede. Her har vi et skema: skepticisme modsat religion der stammer fra moderne tiders erfaring. Vi plejer i dag at tale om den udestemte blok som i polis omfatter politikken og religionen, kulturlivet og krigsvæsnet, med et ord: alt. Det samme må vi nødvendigvis tænke angående endnu mere antikke tilstande, ja vi ikke kan forvente at finde en mere eller mindre gennemtænkt syntese som i polis, men et mere groft sammenfald. Den religiøse følelse, synes jeg, hører ikke til primitive tilstande, men skyldes en bearbejdelse, et raffinement der hører senere tider til. B. forestiller sig derimod en raffineret religion særskilt fra politikken og resten i primitive tider.

At tænke på religiøse følelser og spekulationer, når vi kender de gensidige forsøg på bedrag mellem mennesket og guddommelige væsener, som vi kender gennem etnografien (at lege skjul med guderne; at love og ikke holde sit løfte; at spille den ene gud ud mod den anden), er ikke noget vi kan tillade os at gøre i dag, måske var det noget som heller ikke B. kunne tillade sig hvis han undersøgte romerske såkaldte "Sondergötter"

Bachofen er som mange andre i hans tid overbevist om den frelsende virkning af det direkte syn af landskabet i sammenligning med en viden om landskabet der hentes fra skriftlige kilder, om man overhovedet vil og kan hente en sådan, fordi mange historikere i mange århundreder før B's tid var blevet tvunget af de social-politiske forhold i Middelhavets lande til førpolybianske forhold angående geografi. B. er en udmærket "læser" af landskabet. Jeg troede også at have lært en smule af at læse landskaber ud fra krigserfaring, og har gjort en del i mange af de forrige år for at dyrke denne kunst i Grækenland. Disse store oplevelser skylder jeg de århusianske venner der endeligt overvandt min frygt for at komme til Grækenland, se og opleve landet og for at sammenligne billede og virkelighed. De "transporterede" mig til Grækenland, og at jeg er kommet til landet hvert år (minus ét) efter denne velsignede tvang, mens jeg i så mange år havde kunnet vente, skulle være et tegn på min taknemmelighed og et bevis på det faktum at man aldrig bliver træt af at læse historiske landskaber i Grækenland ud over monumenter og tusind andre spændende ting. Men ved at læse B.'s rejsebeskrivelser har jeg forstået hvor usikker en begynder jeg er i den kunst. Jeg har fx også sammen med Annemarie bestøget den højeste af de to akropoler i Argos, Larissa, indtil den venetianske port i fæstningen deroppe, og jeg tror at krattet og de spidse stene var de samme som i B.'s tid; jeg har også deroppefra beundret det store panorama. Men enten fordi de steder der er udgravet, i dag hæver sig fra det fjerne landskab og næsten giver tegn af at være byer, mens de lå under jorden i B.'s tid, eller fordi mine øjne ikke kan sammenlignes med hans, så kan jeg kun beundre den måde hvorpå han næsten ser bjerge vokse op og afgrænse sletter, skyer bevæge sig i syntoni med reliefferne, landskabet får en mening som afslører de fysiske konstanter der har behersket historien fra "pelasgerne", tænkte B., til tilstandene i det for nylig frie Grækenland endnu usikkert på om det skulle være høvdingers land eller de importerede kongers og korstogenses land.⁷

Jeg er ked af kun at kunne henvise til den italienske oversættelse af denne spændende bog. Interesserede kan læse den på tysk i Georg Schmidt 's udgave 1927 eller vente den fremtidige udgave i det IX Bind af Bachofen, Gesammelte Werke (Schwabe) Basel.

Noter

¹ Dette afhænger af den antikke form for domsforhandling, før introduktionen af debatformen, i Grækenland, hvor én kan foreslå en kendelse der skal accepteres af begge parter. Sml. Iliaden , 18, 497-508

² Artiklerne “Weisheit” og “Weisheitsliteratur” i *Der neue Pauly* , s.v. er nyttige ikke mindst for oplysninger om de orientalske kulturer.

³ Det drejer sig om mundtlig kultur, og Giorgio Colli's forsøg på at samle den antike (prælogos-revolution) visdom er derfor dømt til fallit (*La Sapienza greca. 1-3 Adelphi 1977-1980*). Og at tænke at de græske tænkere bare tilføjer argumenter til den antikke visdoms maximer, argumenter som vi moderne kan pille ud, er absurd. Colli var interesseret i alt det irrationelle og esoteriske som han kunne finde i europæisk kultur, plus at han tilføjede sin egen del af irrationalistiske fortolkninger af ikke irrationalistiske tænkere til høsten. Man må ikke kun bedømme ham fra den kritiske udgave af Nietzsche, hvor Mazzino Montinari holdt ham stampende ved bidslet.

⁴ I oldtiden eksisterede også værker der forsøgte at udglatte, at danne eklektiske bekvemme kompromisser. Det ville være forkert også at glemme disse værker og kulturelle fænomener!

⁵ Italienerne oversætter alt og det er ofte latterligt. Men i nogle tilfælde som dette er Andrea Cesana s oversættelse samtidigt en opdagelse af et værk som på originalsproget er svært tilgængeligt og næsten glemt i den lærde verden uden for Svejts, og en tiltrængt kommentar *Viaggio in Grecia a cura di A. Cesana. Marsilio. Venezia 1993*.

⁶ Expedition scientifique de Morée, ordonnée par le gouvernement français. I-III Paris 1831-1838

⁷ Bachofen var også i Athen, men han redigerede kun de dele af rejsebeskrivelserne der handler om Peloponnes.

Profiler

ASGER OUSAGER

Med støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd forsker jeg som adjunkt de følgende to år i platonismen og nyplatonismen, fortrinsvis Plotin. Min baggrund er hovedsagelig filosofien, som jeg har undervist i ved Københavns Universitet og i sin tid tog en magisterkonferens i ved Aarhus Universitet. For at forstå flere væsentlige sager og begreber helt til bunds følte jeg undervejs hurtigt behov for ikke bare at lytte til hvem der tilfældigvis nu stod plantet på det filosofiske bjerg, men hvem der i fortiden tillige havde dyrket og bestaget det. Meget nærliggende indebar det efterhånden en interesse for kulturhistorien som sådan og især for oldtidens filosoffer. Jeg tog derfor bl.a. et sidefag i oldtidskundskab for at opnå et bedre greb om dem og deres hele verden.

Interessen samlede sig om dem, der tog de sidste trin opad, de regelrette himmelstormere, og frem for andre må nyplatonikerne og især deres bannerfører Plotin betegnes således. Selv på verdensplan har forståelsen af væsentlige sider af hans filosofi imidlertid hidtil lidt af grove misforståelser, mens nyplatonismen herhjemme i lange tider nærmest har været bevidst miskendt. Det er lidt trist, når nyplatonismen snart sagt udgør eneste rationelle fællesnævner for såvel jødisk, kristen som islamisk teologi og altså kunne medvirke til at bringe fred, hvor der nu hersker almindelig ophidselse eller endog væbnet strid. I ønsket om til dels at råde bod herpå, udgiver jeg dette forår omsider min bearbejdede PhD-afhandling fra King's College i London, nemlig *Plotinus on Selfhood, Freedom and Politics* (Aarhus Universitetsforlag). Heri håber jeg bl.a. at gøre det klart, med hvilken konsekvens Plotin udformer en systematisk forståelse af platonismen. Bogen forsvarer en række stærkt kontroversielle teser indenfor hvert af de tre indbyrdes forbundne felter. De to første dele af bogen forsøger at vise, hvorledes egentlig tilfredsstillelse af vor i mangt og meget alment anerkendte individuelle frihedstrang kun er mulig, dersom man knytter an til spørgsmålet om, hvad der udgør vor individualitet eller m.a.o. vort "selv". Plotins svar herpå er enkelt, men ikke desto mindre stærkt overrumplende både filosofisk og teologisk, selv i dag.

Svaret har også praktiske følger. Indtil for nylig har det ellers været gængs visdom at benægte, at Plotin havde nogen politiske budskaber overhovedet. Jeg har afsøgt rækkevidden af dem, som man ikke desto mindre støder på i hans skrifter. Desuden har jeg kildekritisk sat eleven Porfyrs apolitiske vidnesbyrd om Plotin ind i begges realpolitiske samtid, der til stadighed var præget af Roms forhold til ikke mindst det kraftfulde Mellemøsten, f.eks. arvefjenden Persien og oprørsregeringen i Palmyra. Sluttelig vover jeg et øje med en ikonografisk og dog tilstræbt minimal fortolkning af klassisk arkæologisk materiale, nemlig den såkaldte Plotin-sarkofag.

Mens mennesket oplagt er emnet for forårets bog, vil den kommende bog, der skal blive resultatet af min igangværende forskning, udforske verden som helhed eller mere nøjagtigt de objektive principper, der ifølge platonismen ligger til grund for samme. Her vil jeg bl.a. gennem-

og eftergå Plotins stort anlagte, underfundige og ofte særdeles spydige kritik af Aristoteles, stoikerne og de mere åbenlyse materialister. Stoffet er i sagens natur overvældende, men bør kunne håndteres rationelt, dvs. filosofisk! Ved først givne lejlighed håber jeg at kunne meddele et par mundtlige ord herom.

Asger Ousager
Klassisk afdeling (Oldtids- og Middelalderforskning)
Institut for Sprog, Litteratur og Kultur
Nobelparken 461-328, tlf. 8942 6415
ousager@hum.au.dk

HUS TIL LEJE PÅ GRÆSK Ø

Møbleret hus i traditionel stil med tre soveværelser og køkken-stue, gård og have med oliven- og mandeltræer lejes ud på øen Aegina, en god times sejlads fra Piræus, Athens havneby. Ideelt som udgangspunkt for vandreture og så tæt på Athen, at man nemt kan tage på dagture til byens seværdigheder. Et kvartérs gang til badestrand. Børnevenligt. Rolig beliggenhed med udsigt til hav og bjerge.

Skriv, ring eller mail til:

Hanna Lassen

Tlf. 0030 210 7523081 (bedst efter kl. 20 dansk tid)

E-mail: lassen@otenet.gr

Platia Aghiou Spyridonos 4

GR 116 35 Athen

Grækenland

Deadline 1. Februar

Udgivelse 1. Marts

Deadline 1. April

Udgivelse 1. Maj

Deadline 1. September

Udgivelse 1. Oktober

Deadline 1. November

Udgivelse 1. December

**Retningslinjer: Materiale afleveres senest på dagen for deadline, i Wordformat og på diskette, med eventuel udskrift, eller via e-mail til agora@hum.au.dk. Hvis man vil benytte sig af græsk tekst, bruger man 'Greek Old Face' med 'Son of Wingreek'.
Skriv navn, tilhørsforhold og e-mail/tlf. Hvis man ønsker det, kan e-mailadressen blive offentliggjort i ΑΓΟΡΑ.**